

Satu-Mari Jansson

MITTAAMATTOMAN ARVOKASTA?

*Taiteen ja kulttuurin
vaikutustutkimuksia
ja -metodologioita*

Mittaamattoman arvokasta?

Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita

1. Johdanto	3
2. Tavoitteet	4
3. Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimusten tulokulmia	5
3.1. Kulttuuripoliittinen tulokulma	5
3.2. Talouden vaikutusten tulokulma	6
3.3. Sosiaalisten vaikutusten tulokulma	7
3.4. Hyvinvoinnin vaikutusten tulokulma	8
3.5. Organisaatiokehittämisen ja -oppimisen vaikutusten tulokulma	9
3.6. Kriittinen tulokulma vaikutustutkimukseen	11
4. Tuloksia, vaikutuksia vai vaikuttavuutta?	12
5. Johtopäätöksiä	15
5.1. Taiteellisten interventioiden tutkiminen	18
5.2. Hyvinvoinnin tutkiminen	18
5.3. Taiteilijan työn tutkiminen	18
6. Lähteet	19

© Satu-Mari Jansson · satu-mari@theatreworks.fi

JULKAISIJA Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 2/2014

MUOTOILU JA TAITTO Alekski Salokannel · SISIN

ISBN 978-952-6670-42-3

**TAIDE-
YLIOPISTO** x CERADA

1. Johdanto

Tässä kirjallisuuskatsauksessa käydään tiivistetysti läpi taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksen tulokulmia, teorioita, metodologioita ja kritiikkiä sekä taiteen tulevaisuuden tutkimukseen liittyviä näkökulmia. Kirjallisuuskatsauksessa pyritään luokittelemaan vaikuttavuustutkimuksia ja kuvaamaan,

- mitä on tutkittu ja miten tutkimusta on rajattu
- millaisilla menetelmillä vaikutuksia on analysoitu ja arvioitu ja mitä indikaattoreita on käytetty
- millaisia tuloksia on saatu aikaiseksi.

Lisäksi siinä pyritään esittämään arvio tulosten luotettavuudesta ja tiedon yleistettävyydestä.

Kirjallisuuskatsauksen luku- ja kirjoitusprosessia on vaikeuttanut se, että taiteiden sosiaalisten vaikutusten tutkimuskenttä on äärimmäisen laaja. Jo yksistään tutkimuksia taiteen ja kulttuurin sosiaalisista vaikutuksista on 4 000 kappaletta. Kirjallisuuskatsauksen teossa on täten hyödynnetty vain murto-osaa olemassa olevasta tutkimuksesta.

Käydessäni läpi kirjallisuutta kohtasin taiteen ja kulttuurin määrittelyn haasteen. Millaista vaikutustutkimusta olen selvittämässä? Mitä taiteella ja kulttuurilla tarkoitetaan? Laskenko mukaan esim. taiteelliset interventiot eri konteksteissa sovellettuina ja taide-instituutioiden toiminnan vaikutukset? Perehdyttyäni lukemistoon huomasi kysymyksen olevan hyvin relevantti. Jaettua taiteen ja kulttuurin määrittystä ei ole, ja lähes jokaisessa tutkimuksessa ”taiteet” ja ”kulttuuri” määritellään eri tavoin (Belfiore & Bennett 2007; 2008; ks. Belfiore & Bennett 2010, 126; Gueszkow, 2002). Opetusministeriön (2005: 57, 10) julkaisussa todetaan, että ”kulttuurialan peruskäsitteille, kuin kulttuuri, taide ja luovuus on jopa mahdotonta löytää yksiselitteisiä määritelmiä”.

Otetta taiteen ja kulttuuritoiminnan vaikutuksista on hankala saada:

Monet kulttuuriset vaikutukset ovat suhteellisia, sillä kyseessä ovat ihmisten kokemukset, elämykset ja merkityksenannot. Tämän on koettu heikentävän mahdollisuutta vaikutusten tunnistamiseen ja vertailuun. (Opetusministeriö 2009: 57, 10).

Vaikutustutkimuksiin perehtymisestä haasteellista on tehnyt se, että tutkimusten näkökulmat vaihtelevat. Joukossa on taloustutkimuksia, määrällisiä selvityksiä, taideprojektien kuvailuja ja taidemetodikuvauksia. Vaikutustutkimus hakee muotoaan. Muutamat tutkijat ovat kritisoineet sitä, että vaikutustutkimusta tekevät monesti taiteen ja kulttuurin puolestapuhujat (Belfiore & Bennett, 2010; Honkasalo, 2011). Honkasalo (2011, 123) käsittelee artikkelissaan kehityshankkeiden toteuttajan kokemaa ristiriitaa: hankkeissa joudutaan rahoittajien toiveista eksplikoimaan tulosindikaattoreita ja toisaalta taas kehityshankkeiden vaikuttavuutta tulkitaan tutkimustiedon veroisena. Rahoittajat ovat omalla ohjauksellaan luovuttaneet vaikutusten tutkimustehtävää julkisilla rahoituksilla toimiville hankkeille. Useat vaikutustutkimuksen kriittiset äänet esittävät, että vaikutustutkimuksen tekeminen tulisi siirtää taidemyönteisiltä tekijöiltä neutraaleille tahoille.

Taiteen ja kulttuurin aihepiiristä sekä taiteen uusista sovellusalueista on runsaasti julkaisuja ja tutkimuksia. Niitä on tehty sosiaali- ja terveydenhuollon alalla (Känkänen 2013), hyvinvoinnin ja luovuuden kentällä (Tanskanen, Erävaara ja Lehto, 2011; Känkänen 2013), innovaatiokontekstissa (Pässilä, 2012), organisaatioiden toiminnan kehittämistä (Jansson, 2013; Korhonen, 2012; Korhonen, 2011), suorituskyvyn lisäämisestä (Mäkirintala 2008), toiminta-

tutkimuksen ja taiteen keinojen yhdistämisestä, (Koivisto ja Myllyoja, 2011; Pässilä, 2012), musiikin ja musiikkipedagogian käytöstä, (Lilja-Viherlampi, 2013), taiteilijoiden laajentuneista työnkuvista (Heinsius ja Lehtikoinen 2013) ja tanssin soveltavasta käytöstä (Heimonen, 2011).

Taiteen vaikutukset hyväksytään yleisesti, mutta vaikutusten todentaminen on osoittautunut hankalaksi (Reeves, 2002). Vaikutusten todentamisen haasteena pidetään taiteen ja kulttuurin erilaisia muotoja ja kokoja sekä tutkimusasetelmien erilaisuutta, jotka vaikeuttavat vertailtavuutta (Belfiore ja Bennett, 2007; 2008; 2010: Berthoin Antal ja Strauß, 2013). Vaikutus on määritelty useissa tutkimuksissa eri tavoin. Vaikutus määritellään joissakin selonteoissa Laundyn (et al. 1993) mukaan seuraavasti:

A dynamic concept, which pre-supposes a relationship of cause and effect. It can be measured through the evaluation of the outcomes of particular actions, be that an initiative, a set of initiatives forming a policy or set of policies which form a strategy.

Suomessa ei ole saatavilla kattavasti tapaustutkimuksia taiteellisista interventioista, niin että tekoprosessi ja metodologiat olisivat selvästi esiteltynä (poikkeuksia toki on: Jonkka, Felixson & Roininen, 2012; Jansson 2013). Matarasson (1997) mukaan kansainvälisillä kentillä on tehty runsaasti case-tutkimuksia taiteen ja kulttuurin kentältä. Taiteiden vaikutus ja vaikuttavuus ovat teemoja, joista on kirjoitettu paljon; samoin luovan talouden kasvuselvityksiä on tehty runsaasti (ks. Dolfman, Holden & Wasser, 2007; Kosonen, 2013; Piekkola, Suojanen & Vainio, 2013).

Tutkimuskaoksen hallitsemiseksi tein itselleni työvälineeksi vaikutustutkimuksen kuuden tulokulman jaottelun, joka osoittautui käyttökelpoiseksi. Lukiessani tutkimuksia

luokittelin kunkin tutkimuksen omaan kategoriaansa. Kullakin kategorialla on omat intressinsä suhteessa vaikutustutkimuksiin. Tulokulma ei ole yksinäinen positio vaan pikemminkin suunta, josta vaikuttavuutta tarkastellaan ja jossa mahdollisesti risteää lukuisia ääniä.

- Kulttuuripoliittinen tulokulma
- Taloudellisten vaikutusten tulokulma
- Sosiaalisten vaikutusten tulokulma
- Hyvinvoinnin tulokulma

2. Tavoitteet

Kirjallisuuskatsauksessa keskitytään esittelemään tutkimuksia, jotka liittyvät taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja hyvinvointia koskeviin vaikutustutkimuksiin. Käydessäni kirjallisuutta läpi en ole rajannut taiteen, kulttuurin ja vaikutusten määritelmiä. Lukemani julkaisut liittyivät täten taiteen soveltamiseen, kulttuuri-instituutioihin, taidealaan, vaikutustutkimukseen tai taiteellisiin interventioihin.

Prosessin aikana olen tavannut Cuporen tutkijaryhmää. Keskusteluissa mukana olivat tutkimusjohtaja Ritva Mitchell, erikoistutkija Sari Karttunen, erikoistutkija Pasi Saukkonen, erikoistutkija Hilppa Sorjonen ja tutkija Riina Kontkanen. Lisäksi tapasin erikoistutkija Pia Hounia Työterveyslaitokselta.

- Organisaatiokehittämisen ja -oppimisen tulokulma
- Kriittinen tulokulma

Kirjallisuuskatsauksen lopuksi tuon esiin tutkimusasetelmia, metodeja ja metodologioita, joita voitaisiin käyttää vaikutustutkimuksissa, sekä ehdotuksia laajemman konsortiohankkeen mahdollisista tutkimuksellisista asetelmista.

Haluan tuoda tässä kohdin näkyväksi, että kirjallisuuskatsauksen tekoon on vaikuttanut oma tulokulmani. Olen käyttänyt taiteellisia interventioita organisaatiokonteksteissa, ja tulokulmani on pedagoginen. Lähtökohtaisesti

Olen käynyt sähköpostilla kirjeenvaihtoa Luovan Suomen johtajan Silja Suntolan kanssa, okm:n neuvottelevan virkamiehen Merja Niemen, kulttuuriasiainneuvos Esa Pirneksen ja kulttuuriasiainneuvos Kirsi Kaunisharjun kanssa. Turun yliopistolta tutkija Anu Laukkanen lähetti omat linkkinsä tiedoksi. Kulttuurialan tekijä-tutkija Cecilia von Brandenburg on myös lähettänyt minulle muutamia artikkeleja luettavaksi, ja projektijohtaja Eeva Mäkiseltä Kuopion konservatoriosta sain myös luettavaksi kattavan listauksen tutkimuksista. Sain Finpron Senior consult Kati Uusi-Rauvalta vinkin ottaa yhteyttä hänen kontaktiinsa Ulla Lukkariin, joka ystävällisesti auttoi Suomessa tehtyjen luovan talouden kasvuun liittyvien lähteiden löytämisessä.

edustan organisaatiokehittämisen ja -oppimisen tulokulmaa. Tämä näkökulma vaikuttaa tapaan, jolla olen kirjoittanut kirjallisuuskatsausta, siitäkkin huolimatta, että olen koettanut olla neutraali.

Toivon mukaan kirjallisuuskatsauksesta koetaan olevan hyötyä ja ymmärrämme sen seurauksena, että taiteellisiin interventioihin voi suhtautua monin eri tavoin, kuten ”puhutaan” taiteen toteuttamisen platformina tai pedagogisesti, jolloin päätarkoituksena on auttaa osallistujia kyseenalais-tamaan vallitsevaa sekä löytämään uusi näkökantoja ja toimintastrategioita (lue Jansson 2014).

Lähetin kysymyksen IFACCAan (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies), kansallisten taiteen rahoittajaelinten kansainväliseen verkostoon. Verkostossa on kartoitettu eri puolilla maailmaa ja kansainvälisissä järjestöissä tehtyä indikaattorityötä. IFACCA lähetti myös lukulistan ja joukon hyperlinkkejä. Lisäksi olen keskustellut aiheesta esittävien taiteiden yliopistonlehtori Kai Lehiköisen kanssa työn edetessä. Kävin reflektointia pohdintaa tutkija Anu Kajamaan kanssa, joka on selvittänyt väitöskirjatutkimuksessaan intervention seurauksia pitkällä aikavälillä ja käyttänyt narratiivisia aineistonkeruun ja analysoinnin menetelmiä.

Keskustelujen ja yhteydenottojen lisäksi tein hakuja Googlen Scholarilla ja Helsingin yliopiston kirjaston e-lehti-toiminnolla ja lisäksi tein erilaisia aihehakuja.

3. Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimusten tulokulmia

3.1. Kulttuuripoliittinen tulokulma

Kulttuuripoliittinen tulokulma tarkoittaa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamista. Vaikuttavuuden todentaminen perustuu evidence-based-politiikkaan, ja tutkimusten perustana ovat yleistettävyysspyrkimykset.

Eri maissa laaditaan tällä hetkellä kulttuuria ja kulttuuripoliittikkaa kuvaavia indikaattoreita. Meneillään on maailmanlaajuinen indikaattoribuumi:

Monessa maassa vaikuttavuusindikaattoreita on tehty seurauksena evidenssipohjaisen päätöksenteon julkishallinnon piirissä aiheuttamasta todentamisveloitteesta. Siirtymä panoksia tai resursseja kuvaavista indikaattoreista kohti tuotoksia ja vaikutuksia kuvaavia indikaattoreita tapahtui julkishallinnossa jo 1990-luvulla. Siihen vaikuttivat ”new public management” samoin kuin strategisen johtamisen ja tulosohjauksen uudet linjaukset. Osaltaan sitä voimisti myös 1990-luvun alun taloudellinen lama, joka pakotti edellyttämään entistä suurempaa tuottavuutta ja ylipäänsä saavutusten entistä tarkempaa todentamista.

(Opetusministeriö 2009.)

Opetusministeriön julkaisussa viitataan Statistical Indicators for Arts Policy -selvitykseen, jossa kehoitetaan aloittamaan indikaattoriyö kiteyttämällä, minkä taseoisia vaikutuksia halutaan mitata (ks. kuva 2). Indikaattoreita on jaettu makro-, meso- ja mikrotason tyyppeihin. Makrotasolla ollaan kiinnostuneita kulttuuripoliittisten päätösten laajoista vaikutuksista, kuten kulttuurin vaikutuksesta (yhteiskunnalliseen) kehitykseen. Mikrotasolla arvioinnin kohteena voi olla yksittäinen taidelaitos tai -ohjelma. (Ope-

tusministeriö 2009: 57, 21.) Kulttuuripoliittiseen tulokulmaan sitoutuneet tahot liikkuvat makro- ja mesotasoilla. Tilastoinnin ja indikaattoritietojen perimmäisenä tarkoituksena on mitata ja seurata sisäistä tehokkuutta (effect) (panos-tuotos) ja niiden vaikuttavuutta.

Kuva 1. Lähde: Opetusministeriön julkaisu (2009: 57, 21); IFFACCA/Statistical Indicators for Arts Policy 2005, 23.

Indicator type	Focus	Culture examples	Selected references
Macro	Generic	Cultural indicators for development	Balta (2004) Mercer (2002)
		Indicators for evaluating national cultural policy	Nylöf (1997) Matarasso (1997)
Meso		Indicators for evaluating art policies	van der Ploeg (2004) Joy et al (2004)
		Performance indicators for cultural institutions	South West Arts Marketing (2000) Pignataro (2003)
Micro	Specific	Indicators for evaluating community arts programs	Keating (2002)

Opetusministeriön julkaisussa (2009: 57, 38) jaotellaan kulttuuripoliittikan vaikuttavuutta kuvaavat indikaattorit neljälle kulttuuripoliittikan vaikuttavuusalueelle: 1) kulttuurinen perusta, 2) luovan työn tekijät, 3) kulttuuri ja kansalaiset sekä 4) kulttuuri ja talous. Indikaattorien nimeäminen ei ole kertaluonteinen työ, vaan luokittelua kehitetään jatkuvasti. Haasteena tosin on se, että tilastoinnissa pitkät aikasarjat ovat tärkeitä eikä indikaattorivalikoimaa haluta

tämän vuoksi uudistaa lyhyin aikavälein (lue: Opetusministeriö 2009: 57, 39).

Kulttuuripoliittisesta tulokulmasta katsottuna

Kulttuuristen vaikutusten syy-seuraussuhteet ovat monesti vaikeasti tavoitettavia. Ongelmana on se, että arvioinneissa joudutaan usein tietoaaineiston, analyysivälineiden ja resurssien puutteen takia keskittymään vain pieneen osaan vaikeasti hahmottuvasta kokonaisuudesta. Tällöin kuva kulttuurista hämärtyy tai vääristyy. Lisäksi on tärkeää huomata, että kulttuurin alalla vaikutukset voivat olla hyvinkin vaihtelevia ja ennakoimattomia ja tulla esiin vasta pitkän ajan kuluttua.

(Opetusministeriö 2009: 57, 10)

Taide- ja kulttuuripoliittisessa tavoitteenasettelussa toistuva kysymys liittyy valintaan ja tasapainotteluun normatiivisen ja relatiivisen kulttuurikäsitteiden välillä (Opetusministeriö 2009: 57, 11). Kulttuurin voidaan ymmärtää tarkoittavan kaikkea inhimillistä toimintaa, muotoja ja prosesseja. Kulttuurin laeva määritelmä aiheuttaisi Opetusministeriön selvityksen mukaan vaikeuksia kulttuuristen vaikutusten arvioinnissa. Suppeammassa kulttuurin määritelmässä sen katsotaan liittyvän ”ihmisten ja yhteisöjen identiteettiin ja elämäntapaan, tai se voidaan määritellä luoviksi merkityksenannoiksi, toiminnoiksi ja käytännöiksi sosiaalisessa maailmassa” (Opetusministeriö 2009: 57, 14). Suppea määritelmä ei vastaa kulttuuripoliittikan hallinnonalaa, vaikka selvityksen mukaan nämä voisivat olla mahdollisia lähtökohtia vaikutusten arvioinnissa.

Kulttuuripoliittinen arviointi on vaarassa jäädä epämääräiseksi, ellei kulttuurin käsitteen määrittelyyn löydetä yhtenäistä linjaa. ”Tarkan, tarkoituksenmukaisen ja läpinäkyvän määritelmän avulla tiedetään ne kehykset, joiden puitteissa arviointi tapahtuu, ja ne asia-alueet, joihin se kohdistuu” (Opetusministeriö 2009: 57, 14). Lisäksi todetaan (Cultural Ministers Council, 2004), ettei kuudelle

eri taidemuodolle (teatteri, tanssi, kirjallisuus, visuaaliset taiteet, musiikki ja yhdistetyt taiteet) ole ollut mahdollista löytää erillisiä indikaattoreita.

3.2. Talouden vaikutusten tulokulma

Talouden tulokulmaan lasketaan taiteen ja kulttuurin talouden seurannan mittareita ja yhteiskunnan tilastointia hyödyntäviä tutkimuksia. Talouden vaikutusten tulokulmassa ollaan kiinnostuneita taiteen ja kulttuurin mitattavista vaikutuksista. Talouden tulokulmaan lasketaan täten esim. luovan talouden työllisyystutkimukset, sektorin kasvun seuranta sekä niiden taloudellisten vaikutusten selvitystä, joita taidelaitoksilla on aluetalouteen. ”Taloudelliset” vaikutustutkimukset on kuitenkin usein suunniteltu taiteen ja kulttuurin kannattamista varten.

Luova taloussektori elää kasvuvaihetta, ja sillä tiedetään olevan kerrannais- (multiplier) ja leviämisvaikutuksia (spillover). Talouden tulokulman tutkimuksia voidaan luokitella seuraavasti: 1) luovan talouden kasvu, 2) makroekonomiset vaikutukset, 3) multiplier-vaikutukset ja 4) luovan talouden spill-over. (Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013.)

Ala on kasvamassa kovaa vauhtia, ja siksi luova talous tuottaa uutta liiketoimintaa, liikevaihtoa ja työpaikkoja. Tämä kehitys näkyy sekä paikallisesti että alueellisesti. Luovilla aloilla on leviämisvaikutuksia (spill-over) muuhun yhteiskuntaan ja talouteen: innovaatioihin, tuottavuuteen, matkailuun ja brändäykseen, koulutukseen, elinikäiseen oppimiseen, alueelliseen kehitykseen, sosiaalisiin innovaatioihin, hyvinvointiin ja alueelliseen kestävään kehitykseen. (Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013.)

Luovan talouden vaikutusten laskemiseen ei ole suoraviivaista keinoa, koska vaikutukset tuottavuuteen ja kilpailukykyyn näyttäytyvät usein pitkällä aikavälillä ja joukossa

on myös muita tekijöitä, joilla on vaikutuksensa tutkittavaan ilmiöön. (Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013.)

Taiteilla on osoitettu vaikutusta akateemiseen suoriutumiseen taitojen siirtovaikutuksen vuoksi. Kulttuurin ja taiteiden koulutuksen siirtovaikutus näkyy muiden taitojen, kuten kommunikaatiotaitojen ja sosiaalisten taitojen paranemisena. Nämä taidot tuottavat hyötyä myöhemmällä iällä, sillä ne esimerkiksi lisäävät nuorten pysymistä koulussa 16 ikävuoteen saakka ja lisäävät työllistymisen todennäköisyyttä valmistumisen jälkeen. Korkeakoulutus taiteiden ja kulttuurin aloilla tuo myös työllistymis- ja tuottavuushyötyjä. Tutkimukset osoittavat, että luovista aineista valmistuvat saavat 35 % enemmän palkkaa kuin valmistumattomat työskennellessään luovilla aloilla uransa aikana. (Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013.)

Luovan alan, taiteen ja kulttuurin makroekonomisia vaikutuksia tutkittaessa selvitetään esimerkiksi luovan talouden leviämisvaikutuksia (kuten vaikutuksia matkailuun ja kansalliseen tuottavuuteen). Vuonna 2003 kulttuurialan ja luovan sektorin liikevaihto oli 654 miljardia euroa koko Euroopan alueella. Täten kulttuurialan ja luovan talouden osuus Euroopan yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta oli 2,6 %. Kulttuuri alan ja luovan sektorin merkitys nousee esiin, kun lukuja verrataan muiden alojen lukuihin (Working group of EU member states experts on cultural and creative industries, 2012, 6.)

Talouden tulokulmaan lasketaan kulttuurin ja taiteen sektorin osuus bruttokansantuotteesta ja bruttoarvonlisäykset¹. Lisäksi seurataan myös palkkojen kehitystä.

1. GVA, eli bruttoarvonlisäys on määritelty seuraavasti: ”Gross value added is a measure in economics of the value of goods and services produced in an area, industry or sector of an economy”. (Working group of EU member states experts on cultural and creative industries, 2012, s. 6.)

Esimerkiksi taiteen ja kulttuurin sektori on Isossa-Britanniassa 0,4 % koko bruttokansantuotteesta ja 0,4 % gva:sta. Kun suorat ja välilliset kerrannaisvaikutukset (multiplier) otetaan huomioon, bruttokansantuotteen osuus kasvaa 1,0 %:iin. Kun suorat ja välilliset kerrannaisvaikutukset otetaan huomioon, ala työllistää Isossa-Britanniassa 1,1 % koko työvoimasta. (Working group of EU member states experts on cultural and creative industries, 2012, s. 6).

Kerroinvaikutusta selvitettyä taide- ja kulttuurialan ostoja seurataan panoksena, jonka taloudellista vaikutusta muuhun tarjontaan osoitetaan ja mitataan. Seurattava tulos voi olla työllisyyden kasvu muilla aloilla ja työvoiman koko laajemminkin (ks. esim. Piekkola, Suojanen ja Vainio 2013; Dolfman, Holden & Wasser, 2007).

Varsinaista tutkimusta luovien alojen talouden vaikutuksista on varsin vähän. Suomessa opetus- ja kulttuuriministeriö on tilannut Tilastokeskukselta tilastoja, jotka on otsikoitu ”Kulttuurin työllisyys tilastoina”. Lisäksi Taiteen edistämiskeskuksella on muutamia tilastoja ja raportteja taiteilijoiden työllistymisestä ja työllisyydestä (<http://www.taike.fi/julkaisut>).

Työ- ja elinkeinoministeriö on teettänyt tuoreen luovien alojen toimialaraportin (Metsä-Tokila, 2013). Ulla Lukkarin mukaan sen luvut ovat tosin ”vähän sinne päin”, koska tulokset perustuvat Tilastokeskuksen dataan. Tilastoinnit ovat epätarkkoja, koska osakeyhtiöiden ”toI-luokitukset ovat mitä sattuu” (Ulla Lukkari, sähköposti 30.1.2014). Lisäksi iso osa toimijoista ei ole osakeyhtiömuotoisia vaan yhdistyksiä ja säätiöitä tai näiden yhdistelmiä. Lukkari on ollut tekemässä muutamia raportteja, jotka ovat ladattavissa verkosta (http://www.tem.fi/files/28595/FactSheets_Luovat_alat_2010-3.pdf; <http://www.danceinfo.fi/assets/PDFt/Toimialan-arvonmrytysohje2012.pdf>). Luovien alojen työllistävyys ja henkilöstön määrä ovat venyviä käsitteitä: töitä tehdään verkostomaisesti, ja joskus palkkalistoilla voi olla 200 henkeä, kun meneillään on esimerkiksi iso tapahtuma, kun taas lopun vuotta

yhtiö työllistää kahdeksan henkeä. Lukkari (sähköposti 30.1.2014) kommentoi asiaa näin: ”Kulttuuri-instituutiot seuraavat tarkkaan henkilötyövuosia, koska ne raportoivat ne tukihakemuksiinsa, firmat eivät seuraa. Firmojen palkkakirjanpidosta tietysti saa maksettujen palkkojen kokonaismäärät, mutta tähän tietoon ei kovin helpolla pääse käsiksi.”

3.3. Sosiaalisten vaikutusten tulokulma

Sosiaalisten vaikutusten tulokulma on periaatteessa päällekkäinen hyvinvointitulokulman kanssa. Sosiaalinen tulokulma on kuitenkin pidetty tässä tietoisesti erillään, sillä kansainvälisissä tutkimuksissa viitataan useimmiten termiin ”social impact”. Well-being sen sijaan yleensä viittaa terveystutkimuksiin. Varsinkin IFACCA:ta saamieni selvitysten perusteella näyttää siltä, että tämän tulokulman (makro)tason tutkimuksissa kootaan niitä sosiaalisen elämän piirteitä, taitoja ja puolia, joihin sekä aktiivinen että passiivinen taiteen tekeminen ja kulttuuriin osallistuminen vaikuttavat.

Taiteen sosiaalisten vaikutusten tutkimiseksi ei ole toistaiseksi muodostettu yhtä universaalia metodologiaa. Ongelmia syntyy, kun koetetaan luoda hyväksytty ja objektiivisia keinoja hyödyntävä mittaustapa, jolla yritetään saada tutkittua sisällöltään monimutkaista ja subjektiivista ilmiötä. Yhtenäisen proseduurin puuttuminen sekä erilaiset päämäärät (taiteiden kannattaminen, rahoituksen hakeminen ja tieteelliset tavoitteet) ja perspektiivit (taide, terveys, yhteisökulttuurin kehitys, urbaani uudistuminen, julkinen politiikka) ovat johtaneet siihen, että tutkimusten laajuus ja metodologiat vaihtelevat, minkä vuoksi systemaattinen vertailu on vaikeaa.

Seuraavassa käydään läpi Cultural Ministers Councilin (2004) tekemän julkaisun sisältöjä. Julkaisussa esitellään pitkän aikavälin vaikutustutkimusten alkaneen vuosina

1996 ja 1997 Williamsin (Australia) ja Matarasson toimesta (UK). Raportti nojaa tietokannasta kerättyihin tutkimuksiin: aineisto koostuu kattavasta määrästä tutkimuksia jotka on toteutettu Isossa-Britanniassa, Skotlannissa, Australiassa, Kanadassa, Suomessa ja USA:ssa. Taiteen vaikutukset kategorisoitiin kognitiivisten taitojen kehittymiseen ja koulutuksellisiin saavutuksiin, yhteisölliseen ylpeyteen/identiteettiin, rikosten ennaltaehkäisyyn, mielialaan, oma-arvontuntoon, sosiaaliseen käyttäytymiseen, sosiaalinen yhteenkuuluvuuteen ja terveyteen.

Osallistumisen aste vaikuttaa vaikutusten syntymiseen. Raportissa eritellään aktiivinen osallistuminen ja ”vastaanottava” osallistuminen. Määritelmät eivät ole laajemmin käytössä. Aktiivinen osallistuminen määritellään seuraavasti:

Participation associated with making, creating, organising, initiating, producing, facilitating arts activities and indicates active engagement. Also included are intermediary, supply and enabling participation (e.g. film distribution, theatre management, curatorial activities, supportive involvement of family). No value judgement is applied to the quality or outcome of the artistic expression, rather the emphasis is on the act of being creatively engaged.

(Cultural ministers council, 2004, 18)

Vastaanottavainen osallistuminen määritellään seuraavasti:

Participation that involves receiving (watching, purchasing etc.) a culture or leisure event or product. Included is participation that uses, purchases or observes a culture or leisure product or event.

(Cultural ministers council, 2004).

Raportissa on kooste nykyisten tutkimusten rajoituksista:

1. *Selkeä tavoite puuttuu erityisesti sosiaalisten päämäärien osalta*

Useimmissa tutkimuksissa ei määritellä selvästi, mitä vaikutuksella/vaikutuksilla tarkoitetaan.

2. *Arviointiosaaminen ja resurssit puuttuvat*

Arviointiosaaminen puuttuu, ja tämä näkyy siinä, ettei pystytä suunnittelemaan ”hyvien käytäntöjen” mukaisia tutkimuksia ja aineistonkeruuta eikä arvioimaan sitä, mitkä tulokset ovat merkityksellisiä.

3. *Keskitytään tuotoksiin (output) lopputuloksen (outcome) tai vaikutusten (impact) sijaan*

Tehty arviointi perustuu panos-/tuotos-/lopputulos-malliin, jossa toiminnan määrää ja aikaan saatuja aineellisia lopputulemia (kuten julkaisuja ja esityksiä/tuotetun taiteen määrää) arvioidaan suhteessa panokseen eli esimerkiksi henkilöstöresurssisiin joilla työtä tehtiin. Malli tuottaa kvantitatiivista lopputuleman tarkastelua sen sijaan, että tutkimuksessa raportoitaisiin pitkän aikavälin vaikutuksista tai muutoksista käyttäytymisessä tai asenteissa.

4. *Keskitytään liian vähän vaikutusmekanismeihin*

Vaikutusmekanismeilla tarkoitetaan sitä tapaa, miten taide vaikuttaa (esim. taide lisää aktiivisuutta -> mikä on se mekanismi taiteessa joka lisää aktiivisuutta). On tärkeää tuottaa informaatiota mekanismeihin joilla haluttu vaikutus tai efekti on saatu aikaiseksi. Ainoastaan muutama tutkimus tuottaa tällaista informaatiota. REAP-projektin² tulokset mainitaan poikkeuksena.

2. Vertailututkimuksessa löydettiin luotettava kausaalisuhte: musiikin kuuntelun yhteys spatiaalijalliseen päättelykykyyn, musiikin soiton opettelun vaikutus spatiaaliseen päättelykykyyn sekä kouludraaman vaikutus verbaalisiin kykyihin.

5. *Termien määritelmiä koskevan yhteisymmärryksen puuttuminen*

Esimerkiksi sosiaalisille vaikutuksille, osallistumiselle, taiteille ja kulttuurille ei ole olemassa määritelmää, jota hyödynnettäisiin kentällä systemaattisesti.

3.4. Hyvinvoinnin vaikutusten tulokulma

Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimusten hyvinvoinnin tulokulmasta katsottuna taiteiden ja kulttuurin sekä passiivinen ja aktiivinen osallistuminen taiteisiin ja kulttuuriin edistävät terveyttä ja koettuna hyvinvointia.

Erityisesti sosiaali- ja terveysalalla taiteita on käytetty niin ennalta ehkäisevän kuin ennakoivankin työn välineinä, hoito- ja hoivatyössä sekä taideterapeuttisina välineinä (Liikanen, 2010). Hyvinvointia on pääasiassa tutkittu terveydellisinä muutoksina ja aivotutkimusten avulla. Joukossa on runsas luku erilaisia tapaustutkimuksia, joissa on selvitetty taiteiden vaikutuksia esim. sairauden kokemiseen tai vanhusten elinikään. Hyvinvointitutkimusten kirjo on niin laaja, että tähän sopivan esimerkin löytäminen oli haasteellista. Lisäksi huomasi, että ulkomaisessa kirjallisuudessa harvemmin käytetään termiä ”well-being”, ja jos sitä käytetään, sillä viitataan terveyteen. Ulkomaisessa kirjallisuudessa puhutaan enemmän sosiaalisista vaikutuksista.

Hyvinvoinnin määritelmiä on erittäin runsaasti. Nummelin (2011) esittää, että kulttuurin hyvinvointivaikutusta käsittelevät tutkimukset voidaan jakaa neljään luokkaan, jotka ovat 1) kulttuuritoiminnan sosiaalinen ja yhteisöllinen luonne, 2) kulttuuritoiminnan vaikutukset hyvinvoinnin ja elämänlaadun näkökulmasta, 3) kulttuuritoiminnan ja -harrastusten vaikutukset fyysiseen ja koettuun terveyteen sekä 4) kriittinen suhtautuminen. Tässä selvityksessä ensimmäinen luokka ”kulttuuritoiminnan sosiaalinen ja yhteisöllinen luonne” on luokiteltu osaksi sosiaalista tulokulmaa ja ”kriittinen suhtautuminen” on laskettu kriitti-

seen tulokulmaan. Hyvinvointi voitaneen täten luokitella luokkiin 1) kulttuuritoiminnan vaikutukset hyvinvoinnin ja elämän laatuun ja 2) kulttuuritoiminnan vaikutukset fyysiseen ja koettuun terveyteen.

Tutkimustulokset osoittavat, että kulttuurilla ja taiteella on tärkeä rooli hyvinvoinnin parantamisessa. Ne mekanismit, joiden kautta hyvinvointi lisääntyy, liittyvät parempaan terveyteen ja onnellisuuteen. Taidetoiminta voi parantaa ikääntyneiden terveyttä, alentaa sydänsairauksista kärsivien verenpainetta ja vähentää ahdistuneisuutta ja lyhentää sairaalajaksojen pituutta (Nummelin, 2011; Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013).

Liikanen (2010, 58) kirjoittaa:

Tutkimuskritiikin mukaan monesta alan tutkimuksesta on vaikea erottaa, mittaavatko ne terveysvaikutuksia, vaikutuksia koettuun terveyteen (perceived health, self-rated health) vai hyvinvointiin (well-being) ja elämänlaatuun (QoL), sillä käsitteiden sisällöt ovat usein määrittämättä ja käytännössä lähellä toisiaan sekä kulttuurisidonnaisia.

Seuraavassa esimerkissä tarkastellaan hyvinvoinnin tutkimusta fyysisenä ja terveyteen vaikuttavana tekijänä. Hyypä ja Liikanen (2005) ovat perehtyneet suomalaisella tutkimuskentällä tähän aiheeseen eniten. Von Brandenburgin (esim. 2009) kiinnostuksen kohteena on työhyvinvoinnin tukeminen taiteen keinoin. Työhyvinvoinnista ei kuitenkaan ole paljoakaan tietoa (Liikanen, 2010).

Taiteilla on kiistan yhteys terveyteen ja hengissä säilymiseen (Hyypä, 2013). Ruotsalaistutkimuksella on osoitettu, että teatterissa, taidenäyttelyssä ja konserteissa käymisellä on positiivisia vaikutuksia hengissä säilymiseen. Yhdysvalloissa tehdyllä tutkimuksella ja suomalais-brittiläisellä tutkimuksella (näistä jälkimmäinen on teollisuustyöläisiä koskeva seurantatutkimus) on osoitettu, että:

Kulttuurifriikit säilyvät hengissä kolmanneksen suuremmalla todennäköisyydellä kuin sohvaperunat. Sekä yksin että ryhmässä kulttuuria kuluttavilla oli puolta pienempi riski kuolla tapaturmaisesti, väkivaltaisesti tai oman käden kautta.

(Hyypä, 2013, 21).

Hyypä (2013, 22) kuvaa:

Aktiivisimmin kerhoissa ja yhdistyksissä toimivat ja kulttuuria harrastavat säilyvät hengissä pisimpään ja kohtuullisen aktiivisetkin säilyvät hengissä pidempään kuin passiiviset tai vähän harrastavat. Ikä, sukupuoli, lihavuus, sosiaalinen asema, koulutus, työllisyys, asuinpaikka, terveystyötyminen (tupakointi, alkoholin käyttö ja liikunta), mielenterveys ja terveyden tila (oma arvio terveydestä, lääkärin toteamat taudit ja toimintakyky) eivät selitä suurta eroa, joka esiintyy harrastavien ja harrastamattomien eloonjäämisessä.

Hyypä (2013, 22) kertoo tulkitsevansa, että kyse olisi ennemminkin taustayhteisön sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta eikä kulttuurin kuluttamisesta itsessään.

Kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristö muovaavat aivoja aivan konkreettisesti, mikä tarkoittaa rakenteen ja toiminnan muutoksia. Hyypä tukeutuu epigenetiikan tutkimukseen. (Hyypä, 2013, 52–52.) Epigenetiikalla tarkoitetaan:

Klassisen psykofyysisen dilemman, mikä tarkoittaa mielen ja ruumin keskinäisten suhteiden filosofista ongelmaa. Henki, mieli ja ruumis toimivat yhdessä, kun kulttuurin vaikutus välittyy ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen.

(Hyypä 2013, 54.)

Täten taiteiden terveyteen vaikuttava mekanismi pystytään osoittamaan epigeneettisillä tutkimuksilla.

Järvinen ja Houni (2013, 23) lähestyvät hyvinvointia subjektiivisuuden kautta (subjective well-being):

Kysymykset terveydestä, elintavoista tai sosiaalisen elämän ulottuvuuksista on rakennettu siten, että vastaavat ja haastateltavat itse arvioivat oman kokemuksensa ja tiedon valossa näitä suhteessa omaan elämään.

Järvinen ja Houni (2013, 32) kirjoittavat:

Subjektiivista hyvinvointia on vaikea mitata, koska se perustuu jokaisen yksilön omiin kokemuksiin eikä siis tarkoita kaikkien kohdalla samaa asiaa. Subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteen lähtökohtana on horjuttaa ajatusta tyytyväisyys ja tyytymättömyys -akselista sekä kohdistaa kiinnostusta tähän vastakkainasetteluun ja sen puutteisiin. Subjektiivisen hyvinvoinnin piirissä suositellaan huomion kohdistamista neljään seikkaan: 1. positiiviset affektit, 2. negatiiviset affektit, 3. elämän tyytyväisyys, 4. tyytyväisyys elämän erityisillä alueilla (terveys, romantiikka, työ jne.).

Koetin etsiä subjektiivisen hyvinvoinnin ja taiteen yhdistäviä tutkimuksia. Löysin yhden ainoan englanninkielisen (ks. Reynold ja Lim 2007) ja yhden suomenkielisen (ks. Laaksonen 2013). Ensimmäisessä tutkittiin taiteen tekemisen vaikutuksia syöpäpotilaiden (naisten) subjektiiviseen hyvinvointiin. Jälkimmäisessä tutkittiin psykodraamakuntoutusta yksilöllisenä ja sosiaalisena kokemuksena. Molemissa tutkimuksissa on käytetty osallistujien kokemusten esille saamiseksi tulkitsevaa fenomenologista analyysia (IPA, interpretative phenomenological analysis). Ensimmäisessä tutkimuksessa viitataan tutkimukseen Smith, J. A., Osborn, M. & Jarman, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. In M. Murray, & K. Chamberlain (Eds.), *Qualitative health psychology: Theories and methods* (pp. 218–240). London: Sage Publications.

Rajahongan (2013) mukaan rajaukset nousevat hyvinvointivaikutusten arviointityössä merkittävään rooliin:

- mikä on se iso kuva, johon tarkastelu sidotaan?
- millaisia vaikutuksia pyritään tarkastelemaan ja arvioimaan?
- millainen on arvioitavien vaikutusten laatu ja laajuus (terveys [fyysinen, psyykinen, sosiaalinen], hyvinvointi, talous, kestävä kehitys yms.)?
- mitä vaikutuksia voi realistisesti ajatellen syntyä toiminnan kautta?

Yhdessäkään tutkimuksessa ei ole selvitetty taiteen haittavaikutuksia (ks. http://yle.fi/uutiset/kolumni_pahoinvointia_kulttuurista/7096479).

3.5. Organisaatiokehittämisen ja -oppimisen vaikutusten tulokulma

Organisaatiokehittämisen ja -oppimisen tulokulmalla tarkoitetaan taiteen ja taiteellisten interventioiden tulosten ja vaikutusten tutkimusintressiä kohdeorganisaation ja sen henkilökunnan ajattelun ja toiminnan muutoksessa. Tarkastelu kohdistuu kohteessa tapahtuviin laadullisiin muutoksiin ja osallistujien kokemuksiin.

Seuraavassa annetaan esimerkki organisaatiokehittämisen ja -oppimisen vaikutustutkimuksesta, jossa selvitettiin taiteen käytön tuloksia organisaatiokontekstissa (effects). Berhoin Antalin ja Straußin (2013) kolmen hengen tutkimusryhmä kävi läpi joukon tutkimuksia ja tuotti sen tuloksena 29 vaikutuskategoriaa (effect), jotka he ryhmittelivät lopulta kahdeksaan vaikutuskategoriaan:

- strategiset ja tuotannolliset vaikutukset
- organisaation kehittäminen

- suhteet
- henkilökohtainen kehitys
- yhteistyömuodot
- taiteelliset tavat työskennellä
- näkeminen laajemmin ja eri tavalla
- aktivointi.

Esittelen seuraavaksi nämä kahdeksan vaikutuskategoriaa:

1. *Strategiset ja tuotannolliset vaikutukset*

Tutkimuksissa löydettiin merkkejä liiketoiminnan kasvusta, tuottavuuden paranemisesta, nopeuden lisääntymisestä, palveluiden paranemisesta, stressitason alenemisesta, poissaolojen vähenemisestä ja brändäyksen vahvistumisesta. (Berthoin Antal & Strauß, 2013).

2. *Suhteet*

Berthoin Antal ja Straußin käydessä tutkimuksia läpi kohdeorganisaatioissa ilmeni sisäisten suhteiden paranemista, uusien näkökulmien löytymistä toisista työkavereista, joita ei arjessa kerkeä huomata. Sosiaalisten verkostojen kerrottiin laajenneen, tiimihengen vahventuneen, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen lisääntyneen ja luottamuksen rakentuneen ja tiivistyneen. (Berthoin Antal & Strauß, 2013).

Organisaation ulkoisten suhteiden mainittiin myös parantuneen, sillä suhteet asiakkaisiin ja paikallisiin yhteisöihin paranivat (Berthoin Antal & Strauß, 2013).

3. *Organisaation kehittäminen*

Organisaation kehittämiseen liittyivät muutokset organisaatiokulttuurissa, johtajuudessa ja työilmapiirissä. Tutkimuksissa havaittiin, että taiteelliset interventiot voivat tu-

kea näiden kehittymistä ja samanaikaisesti ne voivat myös vaikeuttaa taiteellisista interventioista saatujen kokemusten hyödyntämistä työssä. Toisin sanoen organisaation työilmapiiri tai johtaminen voivat estää saavuttamasta tuloksia.³ Työilmapiirin paraneminen mainittiin Berthoin Antalin ja Straußin mukaan melkein kaikissa tutkimuksissa, joita he kävivät läpi. (Berthoin Antal & Strauß, 2013.)

4. *Henkilökohtainen kehitys*

Henkilökohtaiseen kehitykseen liittyivät muun muassa sellaiset havainnot kuin itsensä löytäminen, henkilökohtainen kasvu sekä välineiden ja osaamisen transfer. Itseluottamuksen kerrottiin lisääntyneen, samoin riskinoton ja uusien taitojen kehittyneen. Uusiin taitoihin liittyivät kyky ajatella uudella tavalla ja kommunikoida paremmin, ja lisäksi taiteellisten taitojen kerrottiin lisääntyneen. Osallistujat löytävät käytäntöjä ja välineitä, joita he voivat siirtää (siirtovaikutus) päivittäiseen työhönsä. (Berthoin Antal & Strauß, 2013.)

5. *Yhteistyön muodot*

Metatutkimuksessa nousi esiin organisaatioissa tapahtuva yhteistyön laadullinen muutos kollektiivisuudesta kollaboraatioon. Kollaboraatiolla tarkoitetaan kommunikaation lisääntymistä ja erilaistumista. Osallistujat kokivat myös tietoisuuden lisääntyneen nonverbaalisesta kommunikatiosta. (Berthoin Antal & Strauß, 2013)

6. *Taiteelliset työtavat*

Taiteelliset työtavat kehittävät kykyjä, jotka ovat tärkeitä innovaatioiden tuottamisessa ja suorituksen tukemisessa

3. Organisaatiotutkimuksen puolella tehdään pitkäkestoisia seurattututkimuksia, joissa tapaustutkimuksen logiikalla selvitetään ensin, mitä projekti tuotti, ja sen jälkeen, mitä tälle projektin tuotokselle tapahtuu organisaatiossa (ks. Kajamaa, 2012). Taiteen vaikuttavuus ei ole aina kiinni itse taiteellisesta interventioista.

erityisesti silloin, kun ilmassa on muutosta ja epävarmuutta. Taiteilijoiden kanssa työskentely sai myös monet ymmärtämään, miten tärkeää on olla tuomitsematta jotakin asiaa, joka vaikuttaa aluksi kummalliselta. Prosessiin luottaminen ja epävarmuusalueelle siirtyminen mainittiin myös monessa tutkimuksessa. (Berthoin Antal & Strauß, 2013.)

7. *Näkeminen laajemmin ja eri tavalla*

Berthoin Antalin ja Straußin mukaan näkemiseen laajemmin ja eri tavalla viitattiin tutkimuksissa useimmiten. Taiteelliset interventiot voivat auttaa osallistujia näkemään ja ajattelemaan asioista eri tavoin, kyseenalaistamaan tai tulemaan tietoisiksi ympäröivistä asioista. Taiteelliset interventiot voivat auttaa osallistujia pohtimaan ja reflektomaan itsestään selvinä pidettyjä rutiineja, työn merkitystä tai organisaation arvoja. Tällainen reflektointi toimii pohjatyönä uusien mahdollisuuksien avautumiselle. (Berthoin Antal & Strauß, 2013)

8. *Aktivointi*

Vaikutukset liittyvät eri tavoin ajatteluun ja näkemiseen, joka johtaa toimintaan, toisin sanoen uudella tavalla toimimiseen. Taiteelliset interventiot sitouttavat ihmisiä tunteiden perusteella. Taiteelliset interventiot auttavat ihmisiä reflektomaan työhön liittyviä positiivisia ja negatiivisia tunteita ja osoittamaan niitä avoimemmin ja suoremmin. Aktivointi liittyy myös siihen, kuinka ohjata omia päätöksiä ja luottaa mutua-tuntumaan epävarmoissakin tilanteissa. Osallistujat mainitsevat myös usein energisoinnin ja toiminnan katalysoinnin. (Berthoin Antal & Strauß, 2013)

Berthoin Antal ja Strauß (2013) esittävät, että taiteelliset interventiot auttavat avaamaan mahdollisuuksien avaruuksia, joita he kutsuvat nimellä ”interspaces”, formaalin ja epäformaalin organisaation välillä. Interspacen dynamiikka syntyy emotioista, energiasta ja stimulaatiosta (Berthoin Antal & Strauß 2013, 32). Berthoin Antal ja

Strauß toteavat yhteenvetona myös, että taiteellisten interventioiden hyödyntäminen edellyttää johtajalta jatkotyötä.

Organisaatioiden kehittämiseen ja oppimiseen liittyvässä vaikutusarvioinnissa lähennetään organisaatioiden omia mittareita, tilastointeja ja henkilöstökyselyjä. Taiteellisten interventioiden seuranta voisi mahdollisesti toteuttaa kohdeorganisaation omilla mittauskeinoilla. Toisaalta Berthoin Antal ja Strauß (2013, 3) viittaavat Arts & Business -julkaisuun (2004, 3) todetessaan, että harvat työnantajat mittaavat valmennustensa ja kehittämistoimintojen tuloksia kovinkaan tarkasti, kyseenalaistavat miksi nyt pitäisi kehittää uusi arviointiväline.

Berthoin Antal & Strauß (2013, 39) kirjoittavat vaikutusten tutkimuksesta seuraavaa:

Given these conditions, and the fact that each intervention is essentially unique in its setting, scope, and form, it is not surprising that qualitative evidence predominates in the literature. What can be learned from the studies available so far about how research should be designed in this area in future? To respond to this question is essential to clarify why is evaluation requested?

3.6. Kriittinen tulokulma vaikutustutkimukseen

Kriittiseen tulokulmaan luokitellaan tutkimukset, joissa suhtaudutaan taiteen vaikutusten todentamiseen kriittisesti ja tuodaan esiin niitä teoreettisia, metodologisia ja tutkimusasetelmallisia ongelmia ja haasteita, jotka liittyvät olemassa olevaan tutkimukseen. Seuraavaksi esittelen Belfioren ja Bennetin (2007; 2008; 2010) kyseenalaistavaa kritiikkiä vallalla olevasta vaikutuskeskustelusta ja tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsauksen johtopäätöksissä on otettu käyttöön tutkijakaksikon ideat.

Belfiore ja Bennett⁴ (2007) ovat kolmen vuoden mittaisen projektin tuloksena kritisoineet taiteiden sosiaalisten vaikutusten tutkimusta. Heistä on ongelmallista, että taiteiden vaikutustutkimusta on tehty pääasiallisesti numeraalisesti, minkä vuoksi joukko perustavanlaatuisia oletuksia on jätetty kyseenalaistamatta. Heidän mielestään tähän on vaikuttanut Ison-Britannian poliittinen linjaus, sillä pyrkimyksenä on tuottaa näyttöä toiminnan tuloksista (evidence-based).

Seuraavassa esittelen kuusi oletusta, jotka ovat Belfioren ja Bennetin mukaan jääneet kyseenalaistamatta taiteen ja kulttuurin vaikutusten tutkimuksessa:

1. ”Taiteet ja kulttuuri” viittaavat siihen, että olemassa olisi jaettu ymmärrys siitä, mitä taiteilla tarkoitetaan. Tutkimuskirjallisuus ja valtion eri tahojen teettämät selvitykset osoittavat, että näin ei ole. Belfiore ja Bennett esittävät, että ellei meillä ole kirkasta käsitystä siitä, mitä me tarkoitamme taiteilla, emme pääse kovin pitkälle taiteen vaikutusten tutkimuksessa.
2. Taustalla on oletus, että taiteista saadut kokemukset ovat yhteismitallisia ja että ne ovat yleistettävissä ihmisten kokemukseksi taiteista, taidemuotojen sisällä (with art forms), eri taidemuotojen välillä ja erilaisten ryhmien kanssa työskennellessä. Belfiore ja Bennett viittaavat Paul Willisin (lähdeluettelosta puuttuu hänen tietonsa), jonka mukaan taiteiden vaikutukset

4. Aihetta käsitellään lisää heidän kirjastaan *The Social Impact of the Arts: An Intellectual History* (Belfiore & Bennett, 2008). Belfiore ja Bennett kritisoivat myös one-size-fits all -mallia artikkelissaan *Beyond the "Toolkit Approach": Arts Impact Evaluation Research and the Realities of Cultural Policy-Making* (2010, 125) seuraavasti: "We would argue that before 'impact' and its measurement can be discussed in any meaningful way, we need a better understanding of the interaction between people and the arts".

vaihtelevat sen mukaan, mikä on henkilön identiteetti, ikä, sosiaaliluokka, terveys, varallisuus jne.

3. Taiteet – mitä ikinä sillä tarkoitamme – tuottaa positiivisia sosiaalisia vaikutuksia. Eikö ole mahdollista, että transformaatio, jota taiteet tuottavat, voikin aiheuttaa sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia?
4. Positiiviset vaikutukset voidaan todentaa. Tässä kohtaa kuvaillaan mitattavat lopputulokset, joihin pyritään taloudellisissa ja sosiaalisissa vaikutustutkimuksissa. Taustalla vaikuttaa tarkoitus tuottaa näyttöä (evidence) evidence-based-politiikan tekoon. Belfiore ja Bennett alleviivaavat, että ellemme näe taloudellista funktiota taiteiden päätarkoituksena, näillä tutkimuksilla on hyvin vähän kerrottavaa taiteiden olennaisesta arvosta.
5. Taiteiden vaikutusten osoittaminen toimii turvana ja lisää valtion taiteiden rahoitusta. Tällä on ollut kolme seurausta: 1) Taiteiden vaikutuksiin liittyvä julkinen keskustelu ei ole enää erotettavissa taiteen rahoitusta koskevasta keskustelusta. 2) Tutkimusta taiteen arvoista (value) ja vaikutuksista tuetaan julkisin varoin. Haaste on siinä, että kiinnostuksen kohteena ei ole selvittää, onko ”sellaisia vaikutuksia olemassakaan”, vaan osoittaa, että vaikutuksia on (come up with evidence). 3) Aikaa ja resursseja on käytetty ”todisteiden” etsintään, ilman että vaikutuksia pyritään ymmärtämään.
6. Taiteen arvoista käytävään keskusteluun tarvitaan uutta kieltä.

Belfiore ja Bennett korostavat, että taiteiden eri genreillä on omat erityiset historiansa. Vaikutustutkimuksia on toteutettu pääasiassa käyttämällä induktiivista lähestymistapaa (kirjallisuus käydään läpi ja sen avulla muodostetaan väitteet, "category of claims").

Belfiore ja Bennett (2007) esittelevät vaikutusten kolme erilaista traditiota:

1. Negatiivinen traditio

Taiteilla voi olla negatiivista vaikutusta (influence), viittaus Platoon. Kirjassa (Belfiore & Bennett, 2008) aiheesta enemmän.

2. Positiivinen traditio

Taiteen katharsis perustuu aristoteliseen tulkintaan: tunne, äly ja etiikka. Tämän lisäksi on psykologinen katharsis, jolla tarkoitetaan yleisön puhdistumista. Kolmanneksi on älyllinen katharsis: katharsis on kognitiivinen prosessi, kun esteettinen kokemus syntyy tuloksena, kun ymmärretään tarjottua tietoa. Neljäntenä on eettinen katharsis:

tragedian päätarkoitus on moraalinen koulutus. Yleisö oppii hillitsemään tunteitaan esimerkkien kautta.

3. Itsenäisyyden traditio: instrumentaalisuuden hylkäys

Taiteen tärkeys piilee esteettisessä sfäärissä. Esteettiset arvot itsessään riittävät keskittämään taiteita yksilöiden ja yhteisöjen elämään.

4. Tuloksia, vaikutuksia vai vaikuttavuutta?

Rajahonka (2013) on kirjoittanut Kolmas Lähde -hankkeelle vaikutusselvityksen. Selvitys auttaa jäsentämään projektin tulosten, vaikutusten ja vaikuttavuuden tutkimuskäytänteiden eroja. Näyttää myös siltä, että aiemmin etenkin Suomessa taidetoiminnan tai taiteellisen interventioiden tai taidetyöpajan tuloksia analysoitaessa tulokset, vaikutukset ja vaikuttavuudet ovat sekoittuneet helposti käydyissä keskusteluissa. Kun projektien tuloksia on haluttu esitellä, on puhuttu vaikutuksista. Tulevissa hankkeissa kannattaisi korostaa näiden termien eroja.

Interventioissa vaikutuksia syntyy monimutkaisten prosessien tuloksena. Rajahongan (2013, 13) mukaan yleisesti puhutaan vaikutusketjusta tai vaikutusten arviointiketjusta (impact value chain), jossa ”panokset muutetaan toimintojen kautta tuotoksiksi, jotka puolestaan johtavat tuloksiin, vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen” (ks. kuva 1).

Rajahonka (2013) esittelee aiheeseen liittyvät keskeiset käsitteet:

Arviointi on asiantilan arvon määrittämistä, arvottamista, suhteuttamista tiettyjen kriteerien perusteella (evaluation). Monipuolisen kuvan saamiseksi arvioinnissa yhdistetään eri menetelmiä ja aineistoja (triangulaatio), kuten dokumenttiaineistoja, haastatteluja, havainnointia, työpajoja jne.

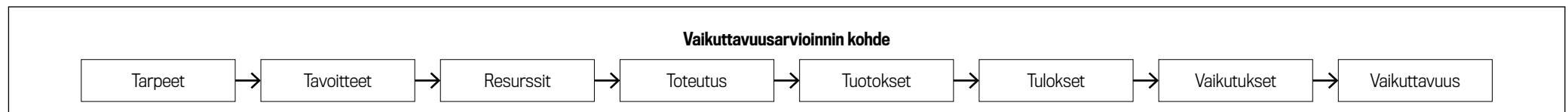
Vaikutusten arviointi pyrkii osoittamaan tavoitteen mukaisen muutoksen tapahtumisen. Vaikutusten arviointia varten selvitetään lähtötilanne, jota verrataan lopputilanteen tuloksiin.

Vaikuttavuuden arvioinnilla tarkastellaan vaikutuksia laajemmin ja pidemmällä tähtäimellä ja sitä, miten vaikuttavuus syntyy tietyn toiminnan vaikutusten ja ympäristössä vaikuttavien tekijöiden yhteisvaikutuksena. Vaikuttavuuden arvioinnissa pitäisi pystyä osoittamaan, miten ja missä määrin juuri tarkasteltava toiminta on vaikuttanut

tulosten ja vaikutusten syntyyn. Toisaalta on korostettu myös sitä, että koska vaikutukset ja vaikuttavuus syntyvät monimutkaisten prosessien kautta, vaikuttavuuden arviointi eroaa vaikutusten arvioinnista juuri siten, että vaikuttavuuden arvioinnissa pyritään ymmärtämään tulosten ja vaikutusten lisäksi myös se prosessi, jota kautta vaikutukset syntyvät.

Vaikuttavuustutkimus sisältää tutkimusasetelmia, jotka näyttävät mahdollisimman yksiselitteisesti vaikutuksen olevan kokeessa riippumattomaksi muuttujaksi määritellyn tekijän tuottama. Toimenpiteen vaikuttavuudella tarkoitetaan yleensä sitä, että mikään muu seikka ei ole tuottanut havaittua lopputulosta. Hoitoyhteyksissä se merkitsee sitä, että sattuman, spontaanin paranemisen, lumevaikutuksen tai jonkin rinnakkaisoidon mahdollisuus on voitu sulkea pois. (Rajahonka, 2013). Samanlainen ajattelu voisi päteä myös taiteellisten interventioiden tutkimiseen.

Kuva 2. Vaikuttavuusketju. Piirretty Rajahongan (2013, 13) kaaviosta.

Suomessa tehtyjen taidealan hankkeiden loppuraportteja ja tutkimuksia lukiessani silmiini pisti se, että suurin osa oli luokiteltavissa tulosten arviointitutkimuksiksi vaikutustutkimusten sijaan. Suomessa on toteutettu julkisin varoin monia taiteeseen liittyviä lyhytkestoisia projekteja ja usean vuoden hankkeita. Monissa näiden hankkeiden raporteista ja kirjallisista tuotoksista tuodaan esiin taiteen vaikutuksia. Rajahonka (2013) kuitenkin kritisoi, että projektien tulosten (effects) tutkimus ei ole vaikutusten (impact) tutkimusta. Lisäksi vaikuttavuus on vielä eri asia. Varsinaista vaikutusten arviointia (systemaattinen tiedonkeruu ennen ja jälkeen) en löytänyt Suomesta montaakaan (poikkeuksena Jonkka, Felixson & Roininen, 2012⁵). Tutkimusten valtavirta keskittyy projektilla saavutettujen tulosten esittelyyn eikä vaikuttavuuden arviointiin eli siihen, miten taidelähtöinen toiminta ja sen prosessit vaikuttivat *haluttuihin lopputuloksiin*. Vaikutustutkimuksia on sen sijaan tehty enemmän ulkomailla.

Tärkeää on pyrkiä ymmärtämään taiteen vaikutusmekanismeja ja näiden vaikutusmekanismien yhteyttä tuloksiin. En löytänyt yhtään Suomessa tehtyä tapaustutkimusta, jossa olisi ilmaistu ”kehitämme johtajuutta ja mittaamme tai selvitämme johtajuuden muutoksia näillä ja näillä menetelmillä” ja jossa aineistoa kerättäisiin ennen ja jälkeen intervention.

Koe-kontrolliasetelma

Todellisissa vaikuttavuustutkimuksissa pitäisi olla kontrolliryhmä eli satunnaisesti valittu rinnakkaisryhmä, joka ei altistu taiteen ja kulttuurin vaikutuksille samalla tavalla

5. Tutkimuksessa ei kuitenkaan määritelty toivottua vaikutusta.

kuin varsinainen tutkimuksen kohderyhmä. Toisissa tutkimuksissa taas korostetaan, ettei kontrolliasetelma riitä, sillä kehittämisprojektien tiedetään aiheuttavan Hawthorne-ilmiötä. Hawthorne-ilmiö tarkoittaa sitä, että projektilla voidaan saada parannusta aikaiseksi ihan sen vuoksi, että henkilöstö tietää osallistuvansa kokeeseen⁶. Varmistuksen saamiseksi pitäisi olla kohderyhmää vastaava joukko, jolle tehdään toimenpiteitä, jotka eivät liity taiteen keinoihin. Tällä tavoin meneteltäessä voidaan varmuudella osoittaa, että kyseiset vaikutukset syntyivät nimenomaan taiteen ja kulttuurin tuloksena.

Pitkäkestoiset vaikutukset

Useat tekstit sisältävät mainintoja pitkäkestoisten vaikutusten tutkimuksesta, mutta yhdessäkään ei tarjota valmista hyvää ratkaisua siihen, missä vaiheessa voitaisiin selvittää tai miten voitaisiin selvittää laadullisesti tai kyselytutkimuksella pitkäkestoisia vaikutuksia ja mikä

6. Esimerkiksi vuonna 2009 Teatterikorkeakoulun koulutus- ja kehittämispalvelut toteutti Viking Line -ravintolakonseptin kehittämishankkeen ravintolahenkilökunnan kanssa. Projektin päätyttyä pyysin nähtäväkseni sairauspoissaolojen määrät projektin ajalta. Sain Viking Linelta raportin, josta näin kuukausittaiset poissaolot. Sairauspoissaolot olivat vähentyneet yli 100 päivällä edelliseen vuoteen verrattuna. Vertasin poissaoloja ja projektimme etenemistä. Kaikkina niinä kuukausina, joina projektimme vaati kehittäjien läsnäoloa, poissaoloja oli huomattavasti vähemmän. En ole julkaissut aiheesta, mutta tämä osoittaa käytännön esimerkkinä sen, että kehittäjien läsnäololla ja heidän kiinnostuksellaan työhön on merkitystä, joka voi pahimmassa tapauksessa vääristää vaikutusten tutkimusta.

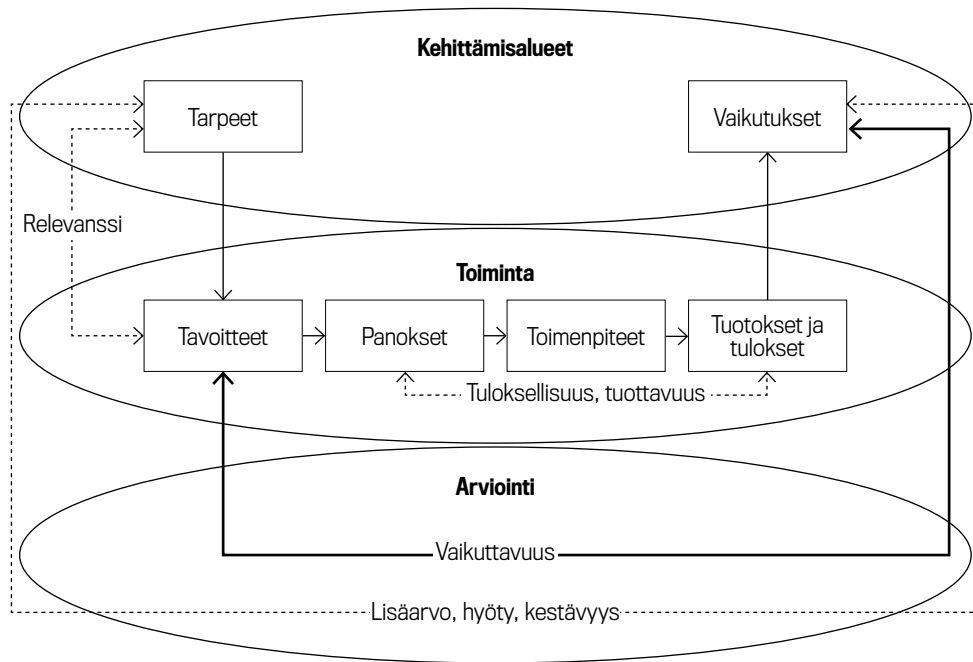
olisi sopiva aika kerätä aineistoa intervention jälkeen. Aineistonkeruun vaiheella on varmasti merkitystä siihen, mitä saadaan esille. Esimerkiksi Jansson (2013) haastatteli interventioon osallistujia 6 kk intervention jälkeen.

Projektien arviointitutkimuksissa on myös selvästi kehittämisen varaa. Seuraavaksi kuvaan Rajahongan esittämän arviointimallin. Jos vastaisuudessa halutaan arvioida projektikohtaisesti esim. taiteellisia interventioita, voitaisiin käyttää seuraavaa työkalua. Arvioinnin osalta Rajahonka ehdottaa:

tärkeintä on määritellä ensin, miksi ja mitä varten arviointia tehdään. Kun arvioinnin tavoite on selvillä, arviointi on helpompi rajata olennaiseen. Tässä vaiheessa on hyvä tehdä arviointisuunnitelma, johon kirjataan arvioinnin tavoitteet ja resurssit. Tämän jälkeen määritellään mahdollisimman yksityiskohtaisesti, mitä vaikutuksia tarkastelun kohteena olevalla palvelutoiminnalla tavoitellaan, kenelle vaikutuksia syntyy ja miten (minkä prosessin kautta) nämä vaikutustavoitteet ajatellaan saavutettavan. Tämän kuvauksen perustella mietitään, mitä tietoa tarvitaan olennaisten vaikutusten osoitteen (todentaminen) ja miten tämä tieto hankitaan.

(Rajahonka 2013, 12).

Seuraava kuva on Rajahongan selvityksestä. Kuvio esittää projektitoiminnan arviointityön välineenä. Vaikuttavuus osoitetaan sillä, että selitetään, miten hyvin toiminnan kautta saavutetut vaikutukset vastaavat tavoitteita (Rajahonka 2013, 12).

Kuva 3. Vaikuttavuuden arvioinnin ketju. Piirretty Rajahongan (2013, 12) kaaviosta.

Rajahongan selvitys on hyvää alkulukemistoa, ja selvitys sisältää lähteet varsinaisten vaikutusgurujen lähteisiin.

Rajahongan mukaan tulokset, vaikutukset ja vaikuttavuus kohdistuvat yleensä organisaation ulkopuolelle. Toiminnan tulokset ("outcome") ja vaikutukset syntyvät useimmiten organisaation ulkopuolella, kun taas panokset ("input") ja tuotokset ("output") liittyvät organisaation omaan toimintaan.

Taiteellisia interventioita voi myös suunnitella organisaatioiden interventioiden tavoin. Tällöin vaikutustutkimus muuttuu kehittämis- ja arviointiprosessiksi (ks. luku 3). Tässä Rautavan, Salanterän, Heleniuksen ja Tofferin malli kompleksisen intervention suunnittelua ja arviointia varten.

Kehittämis- ja arviointiprosessin peruselementit:

Kehittäminen

- ongelman havaitseminen ja tieteellisen pohjan varmistaminen (evidence base)
- teoreettisen pohjan luominen
- interventioprosessin ja lopputulosten mallintaminen

Intervention toteutettavuus/pilotointi

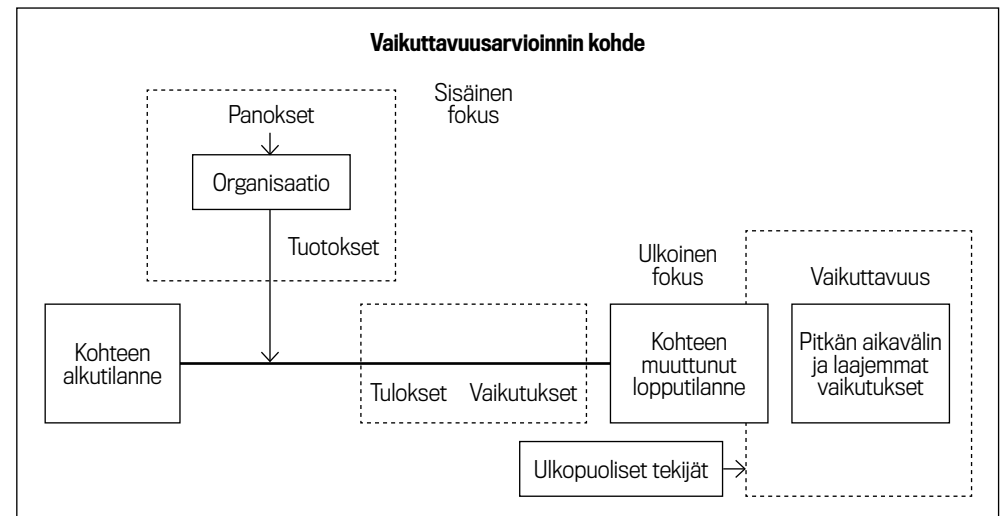
- intervention eri osien testaaminen
- rekrytoinnin/kertymän arvioiminen
- otoskoon päättäminen

Arviointi

- vaikuttavuuden arviointi
- muutosprosessin ymmärtäminen
- kustannus-vaikuttavuuden arviointi

Intervention tulosten käyttöönotto

- tiedon levittäminen
- valvonta käyttöönoton aikana ja seuranta heti käyttöönoton jälkeen
- pitkän aikavälin seuranta

Kuva 4. Tuotokset, tulokset ja vaikutukset ovat eri asioita. Piirretty Rajahongan (2013, 15) kaaviosta.

5. Johtopäätöksiä

Tässä kirjallisuuskatsauksessa käytiin tiivistetysti läpi taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksen tulokulmia, metodologioita ja kritiikkiä. Tutkimuksia eriteltiin seuraavasti (ks. taulukko 1): kulttuuripoliittinen, taloudellinen, sosiaalinen, hyvinvoinnin, organisaatiokehittämisen ja oppimisen sekä kriittinen tulokulma.

Taulukko 1. Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksen kuusi erilaista tulokulmaa.

Tutkimustulokset osoittavat, että kulttuuri- ja taidetoiminta pidentää elinikää (Hyypä, 2013) ja kulttuurilaitosten toiminnalla on vaikutuksia paikallistalouteen (Piekkola, Suojanen & Vainio, 2013). Taiteilla lisätään akateemista suoriutumista (Arts Council England and the National Museums Directors' Council, 2013), ehkäistään epätoivotua sosiaalista käyttäytymistä (Cultural ministers council, 2004), kehitetään itsetuntemusta (Tanskanen, Erävaara

& Lehto, 2011) ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta (Cultural ministers council, 2004). Taidetta voidaan käyttää apuna terapiassa ja työnohjauksessa (Laine 2012; Jansson 2013) ja sillä voidaan kehittää organisaatioiden liiketoimintaa sekä valmentaa työorganisaatioiden henkilökuntaa (Darsø, 2004; Schiuma, 2011; Pässilä 2012; Jansson 2013; Koivisto & Myllyoja, 2011).

Vallitsevana diskurssina tuntuu olevan taiteiden vaikutusten todentamisen vaikeus. Kirjallisuudessa tämä näyttäytyy lähinnä kulttuuripoliittisen näkökulman ”tehtävänä” koetettaessa rakentaa indikaattoreita taiteen ja kulttuurin vaikutusten todentamiselle – eli todentaa sitä, mikä on taiteiden ja kulttuurin yhteiskunnallinen vaikutavuus.

Tutustuessani kirjallisuuteen kahlasin ensimmäisten viikkojen aikana läpi enimmäkseen vaikutusarviointiin perustuvia tutkimuksia ja selvityksiä. Tämän luennan perusteella mieleeni piirtyi ihanteellinen vertailuasetelma, jota voisi toteuttaa tulevaisuudessa hankkeissa. Päästyäni myöhemässä vaiheessa syvemmälle tutkimuksissa ymmärsin, kuinka vaikutustutkimusta ja sen metodologisia valintoja ovat pääasiassa määritelleet positivistiset lähestymistavat eli kvantitatiiviset tutkimusasetelmat. Laadullinen tutkimusote on tässä mielessä puuttunut. On myös ollut hämmäntävää huomata, kuinka vaikutustutkimuksesta ja kvantitatiivisista tutkimusasetelmista on tullut itsestään selvänä pidetty metodipakki, joita koetetaan soveltaa useissa projekteissa. Tämä on johtanut siihen, että yleistyksiä on tehty liian pienten otantojen perusteella. Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksen osalta ollaan saman iänikäisen ristiriidan äärellä, joka vaivaa arviointitutkimuksen kenttää: määrälliset ja laadulliset tutkimusotteet ovat eriäviä, ja ymmärrys tutkimuksesta, sen prosesseista ja tutkijan roolista ovat kovin eriäviä.

Tulokulma	Määritelmä
Kulttuuripoliittinen tulokulma	Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamista. Vaikuttavuuden todentaminen perustuu evidence-based politiikkaan, ja tutkimusten perustana ovat yleistettävyysspyrkimykset.
Taloudellinen tulokulma	Seurannan mittareita ja yhteiskunnan tilastointia hyödyntäviä tutkimuksia. Talouden tulokulmaan lasketaan täten esim. luovan talouden työllisyystutkimukset, sektorin kasvun seuranta ja taidelaitosten taloudellinen vaikutus aluetalouteen. ”Taloudelliset” vaikutustutkimukset on kuitenkin usein suunniteltu taiteen ja kulttuurin tukemista varten.
Sosiaalisten vaikutusten tulokulma	Sosiaalisten vaikutusten tulokulma on periaatteessa päällekkäinen hyvinvointitutkimusten kanssa. Sosiaalinen tulokulma on kuitenkin pidetty tässä tietoisesti erillään.
Hyvinvoinnin tulokulma	Passiivinen ja aktiivinen osallistuminen taiteisiin ja kulttuuriin edistävät terveyttä ja koettuna hyvinvointia.
Organisaatiokehittämisen ja -oppimisen tulokulma	Tarkoittaa taiteen ja taiteellisten interventioiden tulosten ja vaikutusten tutkimusintressiä kohdeorganisaation ja sen henkilökunnan toiminnan muutoksessa. Tarkastelu kohdistuu kohteessa tapahtuviin laadullisiin muutoksiin ja osallistujien kokemuksiin.
Kriittinen tulokulma	Suhtautuu taiteen vaikutusten todentamiseen kriittisesti ja tuo esiin niitä teoreettisia, metodologisia ja tutkimusasetelmallisia ongelmia ja haasteita, jotka liittyvät olemassa olevaan tutkimukseen.

Perehdyin prosessin aikana myös arviointi- ja vaikuttavuustutkimuskentän tilanteeseen. Jo 15 vuotta sitten organisaatioiden interventiotutkimuksen piiristä puuttui yksimielisyys tutkimusmenetelmistä ja teorioista (Kajamaa, 2012). Tutkimuskenttä on jakaantunut kvantitatiivisen arviointitutkimuksen ja laadullisen tutkimuksen tekijöihin. Molemmille tahoille on luontaista se, että ne määrittelevät vaikutusteoriat eri tavoin: laadullista tutkimusta tehdään prosessien kuvausten, merkitysten, kokemusten, tarinoiden ja tyyppitarinoiden keinoin. Myös laadullisilla tutkimusmetodeilla tehdään ns. organisaatiointerventioiden seurausten selvitystä eli tutkitaan, mitä kehittämisinterventiolla ”istutetuille” aiheille tapahtuu, kun ne törmäävät työyhteisön ja organisaatorakenteiden arkeen ja muihin kehittämisprojekteihin (ks. esim. Kajamaa, 2012).

Tutkimuskentällä käytetään yleensä etnografisia menetelmiä. En kuitenkaan törmännyt taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksissa yhteenkään pitkäkestoiseen etnografiseen tutkimukseen, jossa tutkija olisi kerännyt aineistoa interventiosta ja kerännyt sen jälkeen informaatiota siitä, mitä työyhteisölle tapahtuu taiteellisessa interventiossa ja sen jälkeen.

Jotta kvantitatiiviseen tutkimukseen kouluttautuneet tutkijat voisivat tehdä jatkossa määrämuotoista tutkimusta, on tärkeää ymmärtää taiteen arvo ja merkitys laadullisissa tutkimuksissa. Vaikuttavuustutkimusta ei ole riittävästi. Minkään tutkimuksen tai tutkimushankkeiden osalta ei ole käynnissä laajempaa selvitystä siitä, millaisia kokemuksia ja prosesseja osallistujat kävivät läpi ja miten taiteellisten interventioiden prosessit poikkesivat toisistaan. Tässä kohtaa näyttää ammottavan tiedollinen kuilu.

Olisi myös kyseenalaistettava vaikutustutkimuksen tärkeys laadullisen tutkimuksen tulokulmasta. Mihin tarkoitukseen teemme tutkimusta? Jos tiedossa on, että taiteiden pariin osallistuminen on subjektiivista ja kokemuksiin sidottua, niin miksi vaikutustutkimusta pitäisi toteuttaa kvantitatiivisella tutkimusotteella? Taiteellisten interven-

tioiden tutkimuksella olisi nyt mahdollisuus luoda omanlainen tutkimuskäsitteistönsä ja laadulliset tutkimusmenetelmät, joilla ymmärrettäisiin syvemmin, mitä osallistujille – ja myös tekijöille – tapahtuu näissä projekteissa. Kuten Belfiore ja Bennett (2007) korostavat, taiteen vaikutusten tutkimus voisi kehittää uuden taiteen käsitteistön, jolla taiteen ja kulttuurin vaikuttavuutta voitaisiin ymmärtää paremmin prosessien, kokemusten ja lopputulosten osalta.

Useissa taiteeseen liittyvissä diskursseissa korostetaan – erityisesti taidepuolella – ettei taide saa jäädä instrumentaaliseen asemaan. Tämä tulisi tuoda selvästi esille myös tutkimuksissa. Mikä on instrumentaalista taiteen käyttöä ja mikä ei – missä menevät taiteilijoiden ja taidetta käyttävien tekijöiden eettiset normistot? Ovatko taiteen diskurssit ovat muutoksessa – jos ovat, niin miten? Onko alalla tapahtumassa polarisaatiota? Onko taidealoilla yhtenäiset käytännöt ja ennen kaikkea ymmärrys siitä, millä pelikentillä toimitaan ja miten?

Taiteilijoiden koulutuksen vaikutusta tekijöiden osaamisen laajentumiseen ja heidän itsensä kokemusta ”uusista” työvälineistä ei ole selvitetty. Tämä johtunee osittain siitä, ettei taiteellisiin interventioihin keskittyvää koulutusohjelmaa ole aiemmin ollutkaan (ks. Heinsius ja Lehikoinen, 2013).

Pohdittaessa taiteellisten interventioiden tulevaisuuden tutkimustulokulmaa pitäisi ensimmäiseksi miettiä, mihin tarkoitukseen tutkimusta ollaan tekemässä. Sosiaalisten, hyvinvoinnin ja organisaatiokehittämisen ja -oppimisen tulokulmia pohtiessa kyseessä ei niinkään pitäisi olla vaikutusten tutkimus vaan kyseisten interventioiden ja toimenpiteiden tulosten osoitus ja toisaalta seuranta. Tutkimusten läpikäynti aiheutti itsessäni yllättävän vastareaktion käynnissä olevaan taiteen vaikutusten todentamiskeskusteluihin. Vaikutusten todentaminen on kulttuuripoliittisen ohjauksen vastuulla, kun taas tutkijat voisivat pikemminkin

1. *kehittää uutta kieltä ja termistöä kuvaamaan taiteen arvoa*
2. *eriyttää eri taiteenmuodot omiksi tutkimusalueikseen*
3. *kohdentaa tutkimusta tuloksiin ja seurauksiin (projektin tuottamiin tuloksiin ja pitkän aikavälin seurauksiin)*
4. *kohdentaa tutkimusta osallistujien kokemuksia näkyväksi tekeväksi*
5. *eksplikoida aikomusta ja päämäärää – sitä, mihin aiotaan vaikuttaa*
6. *kohdentaa tutkimusta osallistujien subjektiivisia hyvinvoinnin kokemuksia seuraavaksi (myös työhyvinvointi: taiteellisiin interventioihin osallistuneiden kokemuksia omasta hyvinvoinnista)*
7. *kehittää laadullisia tutkimusmetodeja avaamaan taiteen erityislaatuista arvoa*
8. *tehdä erilaisia tutkimusmetodologioita läpinäkyviksi*
9. *tunnistaa taiteen erilaisia käyttötapoja: taiteen käyttö välineenä vs. taiteen käyttö puhtaana muotona*
10. *tunnistaa taiteilijan työn haasteet ja työn muutokset*
11. *tutkia taiteilijoiden pahoinvointia ja työn haasteita uusissa toimintaympäristöissä – mistä selviytymisvälineitä (et ole koulutukseltasi kouluttaja, valmentaja, konsultti – miten selviät haastavista työelämän koulutus- ja kehittämistilanteista?)?*
12. *tutkia taiteen aiheuttamaa (kasvuun ja kehitykseen liittyvää) ”pahoinvointia”.*

Seuraavaksi pohdin laajamittaisen konsortio-hankkeen rakentamisesta niin, että erilliset alaprojektit palvelevat yhteishanketta. Ideana on rakentaa samaan teoretisointiin sitoutuneiden hankkeiden konsortio.

Isoja hankekokonaisuuksia mietittäessä (esim. TAUKA-hanke, Kaleidoskooppi) näihin hankkeisiin voisi jo hankesuunnitteluvaiheessa kytkeä yhtenäisen käsityksen siitä, millaisia tuloksia taiteellisilla interventioilla ja taidelähtöisen toiminnalla pyritään saamaan aikaiseksi. Tällaisen mietinnän tulokset voisi viedä koko hankesuunnitelman osaksi, jolloin yksittäisistä piloteista ja yksittäisiin pilotteihin osallistuvista ammattilaisista saataisiin tietoa (uravaihe, osaaminen, työkyky, aiempi kokemus taidelähtöisestä toiminnasta).

Hankkeen kokonaistavoitteena sitoutuminen yhdenlaiseen taide- ja kulttuurimääritelmään

Projektissa sitoudutaan yhtenäiseen taiteen ja kulttuurin määritelmään sekä asetetaan vaikutusten osalta päämäärät etukäteen. Tuloksia seurataan monialaisina ja laaja-alaisina sekä vaikutusten kehittymistä seurataan pitkällä aikavälillä. Projektin aikana toteutetaan systemaattista sekä määrällistä että laadullista taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimusta.

Projektikohtaisten tavoitteiden määrittely:

- musiikkiin liittyvä taiteellinen interventio
- teatteriin liittyvä taiteellinen interventio
- monimetodinen taiteellinen interventio

Näiden tavoitteiden muokkaaminen systemaattiseksi projektikohtaiseksi tulos-/vaikuttavuus-/vaikutustutkimukseksi edellyttää, että osa tutkimusmetodeista räätälöidään esim. sen mukaan, mihin varsinaisella interventiolla tähdätään (luovuus, johtaminen, oppiminen, hyvinvointi) ja mitä taiteenlajeja missäkin projektissa käytetään. Yksittäisten projektien tutkimukseen esitetään ideoita tulevissa alaluvuissa. Lisäksi projektikohtaisessa ja kenties laajemmassa hanketutkimuksessa voisi pohtia sitä, mikä rooli kohdeorganisaatiolla itsellään on projektin tulosten onnistumisessa.

Ihanteellista olisi, että myöhemmässä vaiheessa, kun Suomessakin on julkaistu systemaattisia laadullisia tutkimustuloksia, tieteiden välisillä laajoilla kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusotetta yhdistävillä hankkeilla voisi olla paljonkin merkitystä. Tässä vaiheessa olisi tärkeää toteuttaa systemaattista laadullista taiteen arvoa korostavaa tutkimusta, joka antaa eväitä ymmärtää taiteen ja kulttuurin vaikuttavuutta. Mihin taide vaikuttaa? Miten? Miksi? Lisäksi termeistä ”vaikutus” ja ”vaikuttavuus” voisi luopua ja rakentaa tilalle uutta termistöä kuvaamaan taiteen arvoa. Voisiko esimerkiksi kokemus kuvata ilmiötä paremmin?

Seuraavaan olen koonnut kohdat A–P, joissa esitän ideoita ja ajatuksia siitä miten vaikutustutkimuksia voitaisiin toteuttaa. Ideat ovat eritasoisia, eivätkä ne ole suoraan keskenään verrannollisia.

a) Koe- ja vertailuasetelma

- Vertailuasetelma: 1) yhteisö, joka osallistuu taiteelliseen interventioon 2) yhteisö, joka ei osallistu, 3) yhteisö, joka osallistuu jonkinlaiseen interventioon (ei taide)
- Vaikutussuunnitelma
- Menetelminä kyselytutkimus ja laadulliset haastattelut

b) Pitkän aikavälin seurantatutkimus

- Kohdeorganisaation seurantatutkimus
- Taiteilijan työn seurantatutkimus (esim. uusille toimintakentille siirtyvä tai pitkään monimuotoista työtä tehnyt)

c) Taidemuotojen vahvuudet

- Tarkoituksena tulla tietoiseksi taiteenlajien ja taidemuotojen välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä

d) Osallistumisen asteen vaikutus tuloksiin

- Osallistumisen aste: 1 työpaja – 6 kk – koulutusohjelma, (ks. Korhonen 2012).

e) Osallistujien piirteiden vaikutus

- Haetaan selitystä osallistujien erilaisuudesta: eri toimialat

f) Osallistujien kokemusten tutkimus

- Ks. osallistujien kokemusten tutkimuksesta sivulta 9.
- Jansson tuotti osallistujien onnistuneiden ja epäonnistuneiden kokemusten perusteella kaksi taidelähtöisen oppijan tyyppitarinaa. Hyvä esimerkki kokemusten tutkimuksesta löytyy Leimumäen (2012) artikkelista.

g) Määritelmien yhdenmukaistaminen

- Haetaan yhteistä määritelmää taiteelle ja kulttuurille / taiteellisille interventioille.

h) Elämäntutkimus

- Voiko osallistujien elämänvaiheella olla vaikutusta interventioissa syntyville kokemuksille?

i) Etnografinen tutkimus

- Tuodaan taiteellisten interventioiden aineistokeruumetodeiksi etnografisia tutkimusmetodeja (havainnointi, haastattelut ja osallistava havainnointi).

j) Narratiivinen arviointi

Selvittelin arviointitutkimuksen tämänhetkisiä diskursseja. Arviointitutkimuksen kentällä on selvä jako kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välillä. Kvantitatiivisen tutkimuksen tehtävänä on toteuttaa koeasetelmia ja mittareita, kun taas laadullisissa tutkimuksissa tuotetaan ymmärrystä vaikutuksista ja erilaisten kehittämistoimenpiteiden jalostumisesta tai häviämisestä organisaation muuhun kehittämisprojektimaailmaan (ks. Anu Kajamaa, 2012). Muutosprojekteissa tiedetään olevan olennaista se, miten niitä johdetaan. Voisimmeko kenties ajatella samalla tavalla taiteellisista interventioista? Berthoin Antal on korostanut sitä, että meillä ei ole riittävästi empiiristä ymmärrystä taiteellisista interventioista. Narratiiviset arviointimenetelmät voisivat osaltaan olla ratkaisu tähän. Silloin tutkimusasetelmassa keskityttäisiin mahdollisesti osallistujien kokemuksiin, mutta myös siihen, mitä organisaatiossa tapahtuu projektin jälkeen. Mihin kehittämisidut seilaavat, vai hukkuvatko ne?

k) Tulkitseva fenomenologia

- Ks. sivu 9.

l) Empirian lisäämistä caseista

- Meillä ole riittävästi empiiristä ymmärrystä taiteellisista interventioista (Jansson 2013; Berthoin Antal).

m) Mekanismien ymmärrys

- Ei tutkita taiteen vaikutuksia vaan yritetään ymmärtää, miten taide vaikuttaa.
- Haetaan vastausta mekanismeista, joilla taide vaikuttaa: 1) Tuottaako taide tietoa? 2) Auttaako se testaamaan hypoteesia?

n) Metodologioiden näkyvyys

- Tuodaan näkyväksi käytetyt teoriat, metodit ja metodologia. Miten aineisto kerättiin? Miten sitä käsiteltiin? Miten analysoitiin?

o) Deduktiivinen tutkimusasetelma

- Deduktiivisen tutkimusasetelman soveltamista: avoimin mielin ilman ”category of claimia”.

p) Siirtovaikutus

- Jos yritysryhmän kanssa perustetaan bändi, millaisia siirtovaikutuksia osallistujat kokevat taidetoiminnalla olevan? Millaisia taitojen siirtovaikutusta tapahtuu?

5.1. Taiteellisten interventioiden tutkiminen

Taiteellisten interventioiden kuvaamisesta, mallintamisesta, arvioimisesta ja seurausten tutkimisesta on selvästi puuttunut malli. Berthoin Antal on määritellyt teoreettisesti taiteelliset interventiot ja tuonut ilmi, että tekijöillä voi olla erilaisia päämääriä suhteessa toteuttamiinsa interventioihin. Taiteellisiin interventioihin liittyen osallistamisen astetta, pitkittäisseurantaa, etnografiaa ei ole testattu.

Berthoin Antalin tutkimukset eivät tarjoa lukijalle ymmärrystä siitä, millaisia eri taiteen keinoja ja lähestymistapoja interventioissa on käytetty. Yhdessä artikkelissa hän kuvaa teatteri-/draamatyöpajojen sarjaa, mutta lukijan on vaikea saada otetta siitä, millaisista erilaisista taiteellisista interventioista on tai voisi olla kyse.

Lehikoinen (2012, 18) on artikkelissaan ehdottanut ”taiteiden soveltavaa käyttöä ja taiteellisia interventioita koskevan tutkimuksen ja tietopohjan ”vahvistamista”. Ehdotukseen liittyy myös ajatus ”alan professuurin, moni-

tieteisen tutkimusohjelman ja yliopistojen välisen tutkijakoulun perustamisesta” (Mt.). Ehdotuksen tavoitteena on

Lisätä tarvelähtöisen, käytettävän ja esteettisesti kestävä tutkimustiedon tuottamista taiteen soveltavasta käytöstä työelämässä ja sitä kautta toteuttaa Työelämän kehittämisstrategian mukaista ajatusta siitä, että kulttuurin ja taiteen keinoin voidaan kehittää työtä, parantaa työhyvinvointia kuten myös vahvistaa työyhteisöjen innovaatiokyvykkyyttä ja organisaatioiden kilpailukykyä.

(Mt.)

5.2. Hyvinvoinnin tutkiminen

Hyvinvointia selitetään enimmäkseen terveyden ja koetun hyvinvoinnin näkökulmasta. Jos taiteella on vaikutuksia, nämä muutokset näkyvät mitattavissa terveydentilan muutoksissa (verenpaine alenee jne.). Hyvinvointi on mitattavia terveydentilan muutoksia laajempi ilmiö. Järvinen ja Houni (2013, 23) määrittelevät hyvinvoinnin subjektiivisuuden kautta (subjective well-being): ”Kysymykset terveydestä, elintavoista tai sosiaalisen elämän ulottuvuuksista on rakennettu siten, että vastaavat ja haastateltavat itse arvioivat oman kokemuksensa ja tiedon valossa näitä suhteissa omaan elämään”.

5.3. Taiteilijan työn tutkiminen

Taiteilijan diskurssi on nostettu tähän tietoisesti, sillä tutkimuksia lukiessa tämä näyttäytyi isona tutkimusaukonäkö. Suomessa Pia Hounin ja Heli Ansion toimittama teos Taiteilijan työ (2013), Herrasen, Hounin ja Karttusen (2013) tutkimus ja Janssonin ammattiteatterin henkilökunnan työn haasteita koskeva julkaisematon artikkeli ovat ensiaskelia tähän suuntaan, mutta varsinaisesti taiteilijan

työn muutoksen aiheuttama pahoinvointi ei ole ollut näissä tutkimuksissa fokuksessa. En törmännyt hauissa taiteilijan toimenkuvan muutoksiin ja esim. taiteellisten interventioiden toteutuksen aiheuttamiin ammatillisiin haasteisiin. Amatit ja toimenkuvat elävät muutoksessa mm. moniammatillisuuden, projektiluonteisuuden, taiteilijoiden yrittäjyyden (tai freelancer-toiminnan) vuoksi.

Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät diskurssit ja varsinkin taiteen terveyttä ja sosiaalista pääomaa edistävät diskurssit ovat olleet lähiaikoina erityisen vahvoja. Siksi useimmat rahoitustahot tukevat mielellään tämänkaltaista toimintaa. Tämä on puolestaan johtanut siihen, että useimmat teatterit ja muut vapaan kentän toimijat hakevat SOTE-hankkeisiin yhä enemmän rahoitusta. Houni ja Ansio nostavat

(2013) tutkimuksessaan esiin tärkeän näkökulman siitä, kuinka esimerkiksi erään teatterin näyttelijä koki vanhainkotivierailun ahdistavana. Yhteiskunnallinen ohjaus tuottaa tässä mielessä kulttuurin tekijöille omanlaisiaan potentiaalisia pahoinvoinnin tekijöitä. Itse olen pohtinut tämän kirjallisuusselvityksen aikana yhtä teemaa, johon olen törmännyt käytännön tekijänä. Työskennellessä uusilla sovellusalueilla, esimerkiksi tulospainaisen yrityksen hyvinvoinnin ja johtamisen parissa, taiteilijoilla ei välttämättä ole välineitä käsitellä niitä henkisesti haastavia tilanteita, joihin he joutuvat. Olen kysellyt Pia Hounilta ja Sari Karttuselta, onko olemassa taiteilijoiden pahoinvointia kuvaavaa tutkimusta. Se kuulemma puuttuu, vaikka yksittäisissä tutkimuksissa onkin toki joitakin aiheeseen

liittyviä laadullisia haastatteluotteita. Toisaalta Houni ja Ansio (2013) ovat tutkineet taiteilijan etiikkaa. Taiteilijoilla on työyhteisöissä valtaa, ja oma tekeminen ja projekti voivat herättää osallistujissa monenlaisia tuntemuksia. Osalla esim. taiteelliseen tekemiseen osallistuminen voi laukaista vanhan trauman tai muun vastaavan henkisesti vaikean aiheen käsittelyn. Suomessa on muutamia tutkija-taiteilijoita (mm. Kirsi Heimonen, von Branderburg), jotka toimivat työyhteisökonteksteissa. Kyseiset henkilöt eivät käytä termejä ”soveltava taide” tai ”taiteellinen interventio”. Yksi kiinnostava tutkimusasetelma voisi olla taiteilijan työn pitkäkestoinen tutkiminen siten, että tutkija varjostaa etnografisesti havainnoiden ja haastatteluun taiteilijaa tai taiteilija tuottaa itse tutkimusta autoetnografisesti.

6. Lähteet

ARTS COUNCIL ENGLAND AND THE NATIONAL MUSEUMS

DIRECTORS' COUNCIL (2013). *The contribution of the arts and culture to the national economy. An analysis of the macroeconomic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy*. London: Centre for Economics and Business Research Ltd.

ARTS COUNCIL ENGLAND (2004). *The impact of the arts: some research evidence*.

BELFIORE, ELEONORA & BENNETT, OLIVER (2008). *The Social Impact of the Arts: An Intellectual History*. New York: Palmgrave Macmillan.

BELFIORE, ELEONORA & BENNETT, OLIVER (2010). Beyond the "Toolkit Approach": Arts Impact Evaluation Research and the Realities of Cultural Policy-Making, *Journal of Cultural Research*, 14:2, 121–142.

BELFIORE, ELEONORA & BENNETT, OLIVER (2007). Rethinking the Social Impacts of the Arts. *International Journal of Cultural Policy*, 13:2.

BERTHOIN ANTAL, ARIANE. When Arts Enter Organizational Spaces: Implications for Organizational Learning. P. Meusbürger, A. Berthoin Antal, M. Ries (eds.): *Learning Organizations: The importance of Place for Organizational Learning*. Dordrecht, Springer.

BERTHOIN ANTAL, ARIANE & STRAUSS, ANKE (2013A). *Artistic interventions in organisations: Finding evidence of value-added*. Creative Clash Report. Berlin: wzb <http://www.creativeclash.eu/wp-content/uploads/2013/03/Creative-Clash-Final-Report-WZB-Evidence-of-Value-Added-Artistic-Interventions.pdf>

BERTHOIN ANTAL, ARIANE (2013B). Art-based Research for Engaging not-knowing in Organizations. *Journal of Applied Arts & Health*, Vol. 4, Nro 1.

BERTHOIN ANTAL, ARIANE (2009). *A Research Framework for Evaluating the Effects of Artistic Interventions in Organizations*. TILT/TEUROPE.

CULTURAL MINISTERS COUNCIL (2004). *Social Impacts of Participation in the Arts and Cultural Activities. Stage two Report*. Evidence, Issues and Recommendations. University of Western Sydney.

COHEN, GENE D. (2006). Research on Creativity and Aging: The Positive Impact of the Arts on Health and Illness. *The American Society on Aging*, Volume XXX, Number 1, pages 7–15.

DARSØ, LOTTE (2004). *Artful Creation. Learning-Tales of Arts-in-Business*. Denmark: Samfundslitteratur

DOLFMAN, MICHAEL L., HOLDEN, RICHARD J. & WASSER, SOLIDELLE FORTIER (2007). The Economic Impact of the Creative Arts Industries: New York and Los Angeles. *Monthly Labor Review*, pages 21–34.

- GUESZKOW, JOSHUA (2002). *How The Arts Impact Communities: An introduction to the literature on arts impact studies*. Working Paper Series, 20. Taking the Measure of Culture Conference, Princeton University.
- HEIMONEN, KIRSI (2011). Tanssiminen viiltää aukot aikaan. Teoksessa Anu-Liisa Rönkä, Ilkka Kuhanen, Minna Liski, Saara Niemeläinen ja Päivi Rantala (toim.) *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 74.
- HEINIUS, JOOST – LEHIKONEN, KAI (2013). *Training Artists for Innovation. Competencies for New Contexts*. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu.
- HERRANEN, KAISA, HOUNI, HOUNI JA KARTTUNEN, SARI (2013). ”Pitäisi laajentaa työalaansa”. *Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Cuporen julkaisuja 21.
- HONKASALO, MARJA-LIISA (2011). Culture, Health and Well-Being – What are the Premises for the Equation? Teoksessa Vahlo, Juha ja Ruoppila, Sampo (toim.), *Turku 2011 – Tieteen kulttuuripääkaupunki*. Turku: Turku 2011 -säätio.
- HOUNI, PIA – ANSIO, HELI (2013). *Taiteilijan työ*. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Taiteilijan_ty_o.pdf
- HYYPPÄ, MARKKU T. (2013). *Kulttuuri pidentää ikää*. Porvoo: Duodecim.
- HYYPPÄ, MARKKU T. & LIIKANEN, HANNA-LIISA (2005). *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita.
- JANSSON, SATU-MARI (julkaisematon käsikirjoitus). “I need a door onstage through which I can enter” – Learning challenges of accommodating collaborative theatre practices within subsidised institutional theatre.
- JANSSON, SATU-MARI (2014). Forum-teatterista työyhteisöteatteria. Teoksessa Pekka Korhonen (toim.); Hyvää Hankausta II. Helsinki: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja.
- JANSSON, SATU-MARI (2013). Muutosjohtajia valmentamassa teatterin keinoin - Oppimisen mahdollisuuksia, edellytyksiä ja vaikutuksia. Teoksessa Päivi Rantala ja Satu-Mari Jansson (toim.); *Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2013.
- JONKKA, JENNI, FELIXSON, KATARIINA & ROININEN, MILLA (2012). *Hetki tähtenä. Muutokset hyvinvoinnissa vuosi HAIR-produktion jälkeen*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163400.pdf> (tarkastettu maaliskuu 2013).
- JÄRVINEN, MARI & HOUNI, PIA (2013). Subjektiivisen hyvinvoinnin lähtökohtia. Teoksessa Pia Houni & Heli Ansio (toim.); *Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos. http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Taiteilijan_ty_o.pdf
- KAJAMAA, ANU (2012). Enriching action research with the narrative approach and activity theory: analyzing the consequences of an intervention in a public sector hospital in Finland. *Educational Action Research*, Vol. 20, No. 1, 75–93.
- KOIVISTO, TAPIO & MYLLYOJA, JOUKO (2011). *Improvisoi! Organisaation kehittäminen interventiotutkimuksen ja vuorovaikutuskoulutuksen metodeilla*. Kuopio: VTT julkaisuja.
- KOIVUNEN, NIINA. Paradoksi ja performanssi: Johtajuuskoulutusta luovan talouden tarpeisiin. Teoksessa Lehtonen, Mikko – Valaskivi, Katja – Kuusela, Hanna (toim): *Tehtävä kulttuurille*. Forthcoming.
- KORHONEN, SATU-MARI (2012). Taidelähtöiset interventiot henkilöstön ja organisaation kehittämisessä. Teoksessa Rantala, Päivi ja Korhonen, Satu-Mari (toim.) *Uutta osaamista luomassa. Työelämän kehittäminen taiteen keinoin*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 61.
- KORHONEN, S-M. (2011). Draaman puutetta – taidetekijät liiketoiminnan kentällä. Teoksessa Rönkä, A-L., Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S. & Rantala, P. *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisuja, sarja C, osa 75.
- KOSONEN, HANNA (2013). *Johan nyt on markkinat – vai onko? Taide- ja kulttuurilähtöisten palveluiden markkinat sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Luovien alojen liiketoiminnan kehittämissyhistys Diges ry.
- KÄNKÄNEN, PÄIVI (2013). *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia*. THL, Tutkimus 109.
- LAAKSONEN, TARJA (2013). *Psykodraamakuntoutus yksilöllisenä ja sosiaalisena kokemuksena – Tulkitseva fenomenologinen analyysi Kelan mielensterveystutkimukseen osallistuneiden kokemuksista*.
- LAINEN, PIIA (2012). *Luovuutta työhön. Taidelähtöiset menetelmät työhyvinvoinnin ja työnohjauksen välineinä*. EU: UNIPRESS.
- LEHIKONEN, KAI (2012). Taiteen soveltava käyttö ja taiteelliset interventiot organisaatioissa: Tutkimuksen ja tietopohjan lisääminen. Teoksessa Päivi Rantala ja Satu-Mari Korhonen (toim.); *Uutta osaamista luomassa – Työelämän kehittäminen taiteen keinoin*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 61. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 18–23.

- LEIMUMÄKI, ANNA (2012). Kuinka kokemuksesta voi kertoa? Sepelvaltimotautiin sairastuminen omaelämäkerrallisena kertomuksena. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa ja Salmi, Hannu (toim.), *Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto.
- LIIKANEN, HANNA-LIISA (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014*. Opetusministeriön julkaisuja 1.
- LILJA-VIHERLAMPI, LIISA-MARIA (2013). *Care Music – sairaala- ja hoivamusikkityö ammattina*. Turku: Turun Ammattikorkeakoulun raportteja 158.
- LOWIS, MICHAEL L., JEWELL, ALBERT, J. & JACKSON, MICHAEL I. (2011). Engagement in the Arts and Well-Being and Health in later Adulthood: An Empirical Study. *Journal of Applied Arts & Health*, Vol. 2, Nro 1.
- MADDEN, CHRISTOPHER (2001). Using 'Economic' Impact Studies in Arts and Cultural Advocacy: A cautionary Note. *Media International Australia incorporating Culture and Policy*, No: 98 – February. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.199.7096&rep=rep1&type=pdf>.
- MATARASSO, FRANCOIS (1997). *Use or ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*. Electronic version.
- METSÄ-TOKILA, TIMO (2013). *Luovat alat*. Toimialaraportti, TEM:n ja ELY-keskusten julkaisu. http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/1958/Luovat_alat_2013.pdf
- MÄKIRINTALA, ELJA (2008). *Feeling Better, Performing Better? Holistically-Oriented Top Performance and Well-Being (HOPE): Performance Enhancement and Its Perceived Impacts on Musicians*. University of Helsinki, Faculty of Behavioral Sciences.
- NUMMELIN, SANNA (2011). Kulttuurin hyvinvointivaikutukset: onnea, elämyksiä, terveyttä. Tutkimuskatsauksia, Turun kaupunki, kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö.
- OPETUSMINISTERIÖ (2009). *Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina*. Opetusministeriön julkaisuja 57.
- PIEKKOLA, HANNU, SUOJANEN, OTTO & VAINIO ARTTU (2013). *Museoiden taloudellinen vaikuttavuus*. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levón-instituutti.
- PROJEKTIRAPORTTI (2011). *Luova vienti -projekti. Luovien alojen vienti- ja kansainvälisen toiminnan kartoitus 2011*. <http://www.b105.fi/works/luovien-alojen-kartoitukset-ja-raportointi/>.
- PÄSSILÄ, ANNE (2012). *Reflexive model of Research-Based Theatre. Processing innovation at the Crossroad of Theatre, Reflection and Practice-Based Innovation Activities*. Väitöstutkimus. Lappeenrannan Teknillinen Yliopisto.
- RAJAHONKA, MERVİ (2013). *Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja*. Selvitys. Helsinki: Aalto yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus. http://vskylat.fi/vskylatuusi/wp-content/uploads/2013/01/41656_Kolmas_lahde_vuorovaikutuksessa_vaikuttamiseen_20131.pdf
- RAUTAVA, PÄIVI, SALANTERÄ, SANNA, HELENİUS, HANS & TOFFERI, HEILE. *Vaikuttavuuden mittaaminen ja palvelujärjestelmätutkimus*.
- REEVES, MICHELLE (2002). *Measuring the economic and social impact of the arts: a review*.
- REYNOLDS, FRANCES & LIM, KEE HEAN (2007). Contribution of Visual Art-Making to the subjective Well-Being of Women loving with cancer: A qualitative Study. *The Arts in Psychotherapy* 34, pages 1–10.
- SCHIUMA, GIOVANNI (2011). *The Value of Arts for Business*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SÄRKÄMÖ, TEPPO (2011). *Music in the Recovering Brain*. University of Helsinki, Cognitive Brain Research Unit, Cognitive Science. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu.
- TANSKANEN, ILONA, ERÄVAARA, TAINA & LEHTO, KAISA (2011). *Omakuva on jokaisen kuva*. Turku: Turun Ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 61.
- WORKING GROUP OF EU MEMBER STATES EXPERTS ON CULTURAL AND CREATIVE INDUSTRIES (2012). *European agenda for culture. Workplan for culture 2011–2014*. Policy Handbook on How to strategically use the EU support programmes, including Structural Funds, to foster the potential of culture for local, regional and national development and the spill-over effects on the wider economy?.
- VON BRANDENBURG, CECILIA (2009). Taiteen merkityksestä työhyvinvoinnin edistämisessä. *Synnyt*, 2.